

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Гуманітарно-педагогічний факультет

НУБІП України

УДК 364-786:343.431

ПОГОДЖЕНО
Декан гуманітарно-педагогічного факультету
Інна САВИЦЬКА

“ ___ ” _____ 2023 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри соціальної роботи та реабілітації
Ірина СОПІВНИК

“ ___ ” _____ 2023 р.

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПЕРВИННОЇ ПРОФІЛАКТИКИ
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ**

Спеціальність *231 «Соціальна робота»*
Освітня програма *«Соціальна робота»*

Орієнтація освітньої програми *освітньо-професійна*

Гарант освітньої програми
доктор педагогічних наук, доцент
(науковий ступінь та вчене звання)

Ростислав ТАРАСЕНКО
(підпис)

Олександр КОШУК
(ПІБ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи
доктор педагогічних наук, доцент
(науковий ступінь та вчене звання)

Виконав _____
(підпис)

Олег БОНДАРЕНКО
(ПІБ студента)

КИЇВ – 2023

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри соціальної
роботи та реабілітації

Ірина СОПІВНИК

(підпис)

(ПІБ)

«   » 2022 р.

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

БОНДАРЕНКУ ОЛЕГОВІ

Спеціальність

231 «Соціальна робота»

Освітня програма

«Соціальна робота»

Орієнтація освітньої програми – *освітньо-професійна*

Тема магістерської роботи «**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПЕРВИННОЇ
ПРОФІЛАКТИКИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ**»,

затверджена наказом від «27» 02. 2022 р. №264 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру «06» листопада 2023 р.

Вихідні дані до магістерської роботи: *наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених; матеріали періодичних видань; навчальна та довідкова література з теми дослідження.*

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

- 1) Вивчити стан торгівлі людьми
- 2) Узагальнити досвід первинної профілактики торгівлі людьми
- 3) Розробити програму первинної профілактики торгівлі людьми

Дата видачі завдання «27» вересня 2022р.

Керівник магістерської роботи

Олександр КОШУК

Завдання прийняв до виконання

Олег БОНДАРЕНКО

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФІЛАКТИКИ	
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	6
1.1. Торгівля людьми як наукова і соціальна проблема сучасності ..	6
1.2. Сутність та зміст соціальної профілактики торгівлі людьми	16
<i>Висновки до першого розділу</i>	27
РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРВИННОЇ	
ПРОФІЛАКТИКИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	29
2.1. Вітчизняний досвід запобігання торгівлі людьми	29
2.2. Зарубіжний досвід протидії торгівлі людьми	42
<i>Висновки до другого розділу</i>	51
РОЗДІЛ III. РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ	
РОБОТИ	53
3.1. Діагностика поінформованості населення щодо торгівлі	
людьми	53
3.2. Програма первинної профілактики торгівлі людьми	64
<i>Висновки до третього розділу</i>	70
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	84

НУБІП України

НУБІП України

ВСТУП

Торгівля людьми є одним із найжахливіших явищ сучасного суспільства в Україні та світі. Цей страхітливий за масштабами впливу та негативних наслідків феномен має різні форми: продаж дітей, використання у жебрацтві, втягнення в протиправну діяльність, сексуальна експлуатація, примусова праця (рабство), проведення експериментів над тілом і психікою людини, насильне вилучення органів і частин тіла людини, використання у збройних конфліктах тощо. Цей перелік не вичерпний і може доповнюватися залежно від розвитку світових кримінальних тенденцій.

Проголосивши, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України), наша держава зобов'язалася всіма доступними засобами та можливими способами захищати людину. Тому серед пріоритетних напрямів державної політики – боротьба з кримінальними правопорушеннями, які набули загрозливих транснаціональних масштабів, зокрема з таким ганебним асоціальним явищем, як торгівля людьми.

Проблема торгівлі людьми не є новою у загальносвітовому масштабі.

Щорічно мільйони людей у різних куточках світу потерпають від торгівлі людьми. Особливо вона загострюється у період війни, коли відбувається тотальне порушення прав людини на окупованих територіях, свавілля, агресія, приниження честі і гідності, використання праці заручників, безправність біженців у чужих країнах. Для України проблема торгівлі людьми стояла гостро на порядку денному ще до повномасштабного вторгнення РФ. Так, за даними Міжнародної організації з міграції, в Україні, із 2000 по 2018 рр. від торгівлі людьми постраждало 14375 людей.

Актуальність досліджуваної проблеми відображена у ряді нормативно-правових документів, зокрема: Конвенції ООН про боротьбу із торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами (1949), Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і

покарання за неї (2000); Протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (2000); Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (2005); Закон України «Про протидію торгівлі людьми» (2011) та Постанову Кабінету Міністрів України «Про Національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми» (2012).

Реалії сьогодення свідчать, що у ситуацію торгівлі людьми може потрапити кожен, і це не особливо залежить від віку, статі, віросповідання чи соціального статусу. Тому питання розробки дієвої системи профілактики та інформування населення щодо запобігання торгівлі людьми набуває все більшої актуальності.

Окремі аспекти проблеми торгівлі людьми знайшли своє відображення у працях ряду дослідників: О.Бандурка, Н.Карпачова, Б.Лизогуб (правове забезпечення протидії торгівлі людьми); А.Алексеева, М.Буряк, Ю.Галустьян (висвітлення проблеми у ЗМІ); І.Зверева, І.Трубавіна (протидія використанню дитячої праці); В.Русу, О.Янчук (трудова міграція з України); Т.Веретенко, І.Цушко (соціально-педагогічна робота із дітьми трудових мігрантів) та ін.

Зважаючи на актуальність теми, **метою дослідження** є обґрунтувати програму первинної профілактики торгівлі людьми.

Завдання дослідження:

1. Вивчити стан торгівлі людьми;
2. Узагальнити досвід первинної профілактики торгівлі людьми;
3. Розробити програму первинної профілактики торгівлі людьми

Об'єкт дослідження – попередження торгівлі людьми.

Предмет дослідження – програма первинної профілактики торгівлі людьми.

Методи дослідження: аналіз та синтез наукової літератури щодо проблематики дослідження; контент-аналіз нормативно-правових документів; узагальнення з метою вивчення ефективного передового зарубіжного та вітчизняного досвіду; опитування.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФІЛАКТИКИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

НУБІП України

1.1. Торгівля людьми як наукова і соціальна проблема сучасності

Проблема торгівлі людьми привертає сьогодні все більшу увагу міжнародного та європейського співтовариств. Торгівля людьми, як і нелегальне переправлення мігрантів, становить надзвичайно серйозну гуманітарну, економічну та міграційну проблему, так само, як і проблему транснаціональної злочинності, та є однією з найбільш актуальних проблем сучасності.

Спад виробництва й економічну кризу в 1990-х роках переживали більшість країн пострадянського простору. Мільйони людей залишилися не тільки без роботи за спеціальністю, але і без можливості будь-якого іншого заробітку. Через десятиліття ситуація все ще залишається складною. Прагнучи одержати роботу за кордоном, багато українських громадян не підозрюють про те, що легально працевлаштуватися у більшості країн Європи вкрай непросто і зробити це можна через державні центри зайнятості або фірми працевлаштування, які мають відповідні ліцензії Міністерства праці та соціальної політики України.

Жертвами сучасних форм рабства в усьому світі щорічно стають мільйони людей. Окрім економічних причин, які змушують шукати роботу за кордоном або в різних регіонах своєї країни, важливими факторами, що сприяють торгівлі людьми, є відсутність достовірної інформації про можливості працевлаштування, незнання своїх прав, поширення стереотипів і т.д. Великого значення набуває повне й відповідальне інформування суспільства про цю серйозну проблему як один із найнебезпечніших злочинів проти особистості.

Вищезазначені явища не є новими, але останнім часом вони набули надзвичайного поширення у структурі міжнародної міграції, постійно

змінюючись та ускладнюючись. Безпрецедентні негативні явища становлять собою міжнародні проблеми, країни світу, яких злочинці об'єднують за джерелами походження, пунктами транзиту та призначенням живого товару чи нелегальних мігрантів, мають інтегрувати свої зусилля у боротьбі із цими протиправними діями. Не випадково з боку урядів багатьох країн та міжнародної громадськості спостерігається стійка тенденція до зростання занепокоєння проявами та наслідками торгівлі людьми, а також ршучість у боротьбі з ними.

Проблема торгівлі людьми не залишає байдужих сучасних дослідників, а саме: А. В. Алексєєва, М. Ю. Буряк, Ю. М. Галустян, Л. Д. Єрохіна, І. А. Шваб та інші, які глибоко вивчають дане питання та намагаються знайти шляхи подолання. Однак на вітчизняному ґрунті зазначена проблема не є достатньо вивченою, а тому потребує інформаційного детального дослідження та правового забезпечення. Саме тому актуальним є розгляд соціальної протидії торгівлі людьми як глобальної проблеми сучасності та визначення ролі міжнародних організацій щодо протидії торгівлі людьми.

Актуальність проблеми соціальної протидії торгівлі людьми визначається також:

– Наказом Міністерства освіти і науки України від 19.06.09 № 255 «Про організацію інформаційно-просвітницької роботи в закладах освіти у 2009-2010 роках щодо запобігання торгівлі людьми»;

– соціальним замовленням суспільства щодо підвищення рівня інформованості про торгівлю людьми та її наслідки;

– суперечністю між соціальною потребою у глибокому вивченні причин і наслідків торгівлі людьми та реальною правовою забезпеченістю даної проблеми;

– тим, що розробка профілактичних робіт серед населення з проблеми соціальної протидії торгівлі людьми має важливе наукове значення (виступає засобом пізнання причин та наслідків торгівлі людьми) та соціально-правове

(формує уявлення про суспільну та особистісну діяльність щодо принципів протидії торгівлі людьми).

Як свідчить історія, проблема торгівлі людьми має глибоке коріння і суспільство на різних етапах свого розвитку по-різному ставилось до неї. Але лише на початку ХХ століття розпочинається міждержавна робота, в рамках якої світове співтовариство розглядає торгівлю людьми як проблему боротьби зі злочинністю. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття торгівля людьми набула величезних масштабів. Через цей злочин потерпають діти, жінки, чоловіки незалежно від кольору шкіри, етнічної приналежності, соціального стану, релігійних уподобань, віку.

За своєю природою торгівля людьми майже в усіх випадках має транснаціональний організований характер, оскільки у процесі її здійснення долучаються представники злочинного світу різних країн, а потерпілих від цих злочинів можуть переміщувати через цілий ряд державних кордонів. Торгівля людьми є мультинаціональною, організованою злочинною індустрією, яка дає мільйонні прибутки і знаходиться на рівні з торгівлею зброєю та наркотиками.

Саме у ХХІ столітті торгівля людьми досягла глобальних масштабів. У доповіді «Глобальний альянс проти примусової праці» за 2005 рік Міжнародної організації праці зазначено: у світі налічується близько 12,3 мільйона осіб, які змушені примусово працювати, з них – 2,4 мільйона – продані в рабство. За даними Держдепартаменту США, за існуючими оцінками, кожного року в усьому світі об'єктами торгівлі людьми стають понад 1 млн. осіб. Федеральне бюро розслідувань США засвідчує, що торгівля людьми дає 9,5 мільярда доларів щорічного прибутку. Експерти ООН стверджують: щорічні обороти у сфері торгівлі людьми становить 7-13 млрд. доларів США. За даними Міжнародної організації з міграції, кількість нелегально переправлених мігрантів може незабаром досягти 30 млн. чоловік [Нелегальна].

Доречно зауважити, що дедалі жахливіших масштабів набуває торгівля дітьми. За даними ЮНІСЕФ, до цієї галузі нелегального бізнесу щорічно

залучено 1,2 мільйона дітей, які зазнають трудової та сексуальної експлуатації.

На підтвердження цієї інформації виступають дані дослідження «Запобігання торгівлі дітьми з метою їх використання для примусової праці та сексуальної експлуатації в Україні», ініційованого в 2003 році Міжнародною організацією

праці та Програмою викорінення найгірших форм дитячої праці, у якому

зазначається, що більшість дітей, які страждають від торгівлі людьми, віком від 13 до 18 років. Хоча, за даними неурядових організацій, від цього злочину нерідко потерпають і діти, віком від 3 до 10 років. Більшість потерпілих –

дівчатка, яких використовують у секс-бізнесі, проте випадки використання

хлопчиків з метою сексуальної експлуатації, як дешевої робочої сили та

наркокур'єрів також не рідкість [Торгівля людьми в Україні].

Для ефективності протидії торгівлі людьми, перш за все, доречно

визначитися із чіткою нормативною регламентацією термінів «торгівля

людьми» та «нелегальне переправлення мігрантів», враховуючи наразі

відсутність єдиного базового напрямку щодо визначення цих принципово

важливих дефініцій, їх конкретної взаємодії між собою та іншими – із ними спорідненими (зокрема, нелегальною міграцією тощо).

У багатьох визначеннях терміну «торгівля людьми» згадується

добровільність із боку об'єкта торгівлі як додаткова передумова. У таких

випадках, незважаючи на добровільність рішення нелегально виїхати до іншої країни або залишитись там, людей вводять в оману, а подекуди їх навіть

примушують до цього під фізичною чи психологічною загрозою.

Добровільність нелегально мігрувати та працювати десь за кордоном не означає згоди на таку експлуатацію.

Взагалі метою всього процесу торгівлі людьми є експлуатація об'єкта торгівлі в злочинних цілях.

Тому втягнення до злочинних мереж, експлуатація у кримінальних цілях

є, на наш погляд, невід'ємними елементами процесу торгівлі людьми.

Водночас, за результатами різних досліджень, особи, що стали об'єктами продажу із метою їх подальшої експлуатації, можуть, так би мовити,

балансувати упродовж усього цього періоду на грані легального та нелегального статусу. Тому феномен торгівлі людьми, і на цьому вважаємо за доречне особливо наголосити, неможливо чітко окреслити, як нелегальний чи неправомірний в цілому, тим часом, як статус цих людей може бути нелегальним на одному з етапів.

Розроблення нових міжнародно-правових норм вимагало більш точного визначення торгівлі людьми з метою встановлення орієнтирів для національних та міжнародних заходів щодо протидії та боротьби із зазначеною проблемою. У 1994 р. Генеральна Асамблея ООН визначила

торгівлю людьми як «незаконне і таємне переміщення людей через національні та міжнародні кордони, головним чином, із країн, що розвиваються, та деяких країн з перехідною економікою, кінцевою метою якого є постачання людей у ситуації сексуального чи економічного гноблення

та експлуатації задля одержання прибутків вербувальниками, торговцями та злочинними синдикатами, а також інша незаконна діяльність, така як примусова праця, фіктивні шлюби, нелегальне працевлаштування або фіктивне удочеріння». У тому ж році на Всесвітній конференції із проблем

організованої транснаціональної злочинності, яка відбулася на міністерському рівні в Неаполі, країни – члени ООН прийняли Неапольську Політичну Декларацію та Глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності.

На ґрунті вище зазначеного виникає ряд дискусійних питань.

Наприклад, до кінця не є з'ясованим, чи включає торгівля людьми також і перевезення особи у межах певної держави, чи вона припускає тільки перетин міжнародних кордонів. На наш погляд, є ряд спірних питань щодо перекладу термінів, які стосуються торгівлі людьми та незаконного переправлення мігрантів на інші мови. Англійський юридичний термін «trafficking» означає нелегальну торгівлю. Отже, цей термін означає торгівлю людьми, яка відбувається незаконними шляхами.

В Україні також до суто юридичних суперечок додаються лінгвістичні, що зумовлюється відсутністю єдиного еквіваленту перекладу сталого та досить поширеного вже англomовного терміну «traffic (trafficking) in persons (women/children)». Останнє перекладається різними вченими як «торгівля», «незаконна торгівля» чи «контрабанда». Уже навіть існує версія перекладу як «трафікінг».

Усі ці розбіжності зовсім не сприяють розвитку сталих правових термінів на концептуальному і нормативному рівнях.

Погоджуємося із Романом Благуюю, що «кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності людини з'явилися в Україні внаслідок соціально-економічної кризи, що спричинила зростання безробіття та зuboжіння населення, змусила громадян шукати будь-яку роботу й інші шляхи заробітчанства за кордоном. Такий «бізнес» не лише живить організовану транснаціональну злочинність, яка повною мірою використовує бажання людей заробити й вижити, а й сприяє знищенню генofонду української нації. За даними експертів ООН, у світовому рейтингу надприбуткового кримінального бізнесу торгівля людьми у всіх її виявах і незалежно від злочинної мети посіла третє місце після торгівлі зброєю та наркотиками й оцінюється в межах 7–12 мільярдів доларів на рік. На жаль, державні структури будь-якої окремої країни не спроможні повною мірою адекватно протидіяти цьому явищу з багатьох причин. З-поміж чинників, які впливають на цю ситуацію, передусім варто назвати організаційно-правове забезпечення протидії торгівлі людьми, яке водночас потребує постійного оновлення й динамічного пристосування до швидкоплинних змін у злочинному середовищі; а також – недостатнє фінансове і технічне забезпечення діяльності державних інституцій та правоохоронних органів, відсутність ефективних механізмів скоординованої своєчасної правової та соціальної взаємодії і між державними інституціями, громадськими структурами та правоохоронними органами, і закордонними партнерами України у цій сфері. Реалії сьогодення доводять, що у протистоянні й подоланні торгівлі людьми застосування

традиційних демократичних організаційно-правових методів не достатньо. Ці процеси потрібно інтенсивно модернізувати або й навіть запроваджувати активні «революційні» методики викриття кримінальних правопорушень із використанням новітніх інформаційних та аналітичних технологій, спеціалізованого програмного забезпечення із залученням вузькопрофільних спеціалістів-аналітиків. На основі комплексного аналізу вихідної інформації можна планувати своєчасні й ефективні заходи щодо виявлення конкретних кримінальних обставин, проводити уточнення та перевіряти достовірність отриманих даних, а також нівелювати виявлені причини й забезпечувати умови, що зумовлюють такі протиправні дії. Першочергове значення у протидії торгівлі людьми має випередження й унеможливлення небажаних наслідків, своєчасне виявлення осіб, які потенційно можуть учинити такі кримінальні правопорушення або готуються до них, а також системне провадження відповідної профілактичної роботи. Надзвичайно важливо, щоб держава, суспільство, близьке оточення не були байдужими та не втрачали з поля зору ймовірні об'єкти злочинного посягання, проявляли пильність і зацікавлення тими, хто поруч, бо це може якщо не вберегти, то хоча б застерегти й не допустити, щоб людина стала товаром. Діяльність щодо профілактики торгівлі людьми має бути різноаспектною і комплексною, поєднувати загальнодержавні заходи економічного, ідеологічного, правового й виховного характеру зі спеціальними й оперативними заходами, які здійснюють підрозділи Національної поліції. З огляду на викладене, дуже актуальною видається проблема фахової підготовки та постійного вдосконалення професійної майстерності працівниками правоохоронних структур, засвоєння ними нових наукових методів виявлення протиправної діяльності, забезпечення ефективного розслідування та притягнення всіх співучасників кримінального правопорушення до юридичної відповідальності із адекватним суспільній небезпеці та заподіяній шкоді покаранням» [Благута, с. 4-5].

Україна є переважно країною походження чоловіків, жінок та дітей, які вивозяться за «кордон із метою сексуальної експлуатації та примусової праці. Сучасна торгівля людьми має транснаціональний характер – охоплює всі регіони та більшість країн світу. Основними країнами призначення є Туреччина, Росія та Польща. Українців також вивозять до Чехії, Італії, Ізраїлю, Греції, Сербії та Чорногорії, Великобританії, Литви, Португалії. Також зростають масштаби торгівлі людьми всередині України. У 2005 році кількість країн призначення збільшилась до 50, включаючи країни Європи, Сходу і, навіть, Китай» [US Department of State].

У тому разі якщо торгівлю людьми пов'язано з переміщенням через кордони однієї або кількох держав, країни відповідно до їхньої ролі в цьому процесі поділяються на: країни походження, країни призначення, країни транзиту. Одночасно одна країна може бути віднесена відразу до двох або до всіх трьох категорій. Наприклад: Україна, перш за все є країною походження, а також і транзитною країною, а останнім часом – і країною призначення (у більшості для дітей із Молдови).

Торгівля людьми включає в себе:

- 1) дії (вербування, перевезення, приховування, передачу та одержання);
- 2) способи (боргова кабала, шантаж, погрози, насильство);
- 3) мету (примусова праця, рабство або звичаї подібні до рабства, експлуатація проституції інших осіб, сексуальна експлуатація, підневільний стан, насильницьке донорство: вилучення органів тіла чи органічних тканин).

Характерними ознаками торгівлі людьми є:

1. Обов'язкова наявність посередника, тобто торговця, який надає необхідні послуги для організації міграції.
2. Отримання посередниками платні за свої послуги на підставі довгострокових угод. Оскільки суми ці разом із високими відсотками є доволі значними, особливого поширення у середовищі цих людей набуває боргова кабала, яка породжує ще більшу залежність «живого товару» від торговця.

3. Під час перевезення людей до країни призначення міжнародні кордони перетинаються як правило або нелегально, або напівлегально. Це є гранню, за кетрою торгівля людьми переплітається із проблемою нелегальної міграції. Однак у деяких випадках (і на це необхідно звернути особливу увагу) перетин кордону відбувається офіційно і на цілком законних підставах.

Іншими словами, деякі легальні мігранти, що вже проживають на території країни, набувають нелегального статусу. Тому за будь-яких обставин можна говорити або про нелегальну подорож, або про нелегальне перебування в країні на якомусь етапі.

4. У доповнення до плати за доставку, торговці одержують прибутки від експлуатації живого товару та втягнення його до кримінальних структур. Зауважимо, що термін «експлуатація» необов'язково означає прямий примус, але неодмінно передбачає зневажання людської гідності та порушення прав людини.

В Україні, однією із найпотужніших організацій, діяльність якої безпосередньо пов'язана з протидією торгівлі людьми є Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна».

Центр «Ла Страда-Україна» є членом Координаційної ради по запобіганню торгівлі жінками при Уповноваженому ВР з прав людини (з 1998 р.), Експертної робочої групи при Міжвідомчій координаційній раді по запобіганню торгівлі людьми (з 2003 р.), Громадської ради при МВС України з питань забезпечення прав людини (з 2005 р.). У 2004 р. Центр «Ла Страда-Україна» стала засновником та членом Міжнародної асоціації «Ла Страда» [Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна»].

Із початком широкомасштабної російської агресії в Україні проблема торгівлі людьми загострилася з кількох причин. По-перше, через порушення прав людини, оскільки в умовах війни порушення прав людини часто стають загальним явищем, а нестабільність, відсутність контролю та правового захисту сприяють експлуатації людей, зокрема торгівлі. По-друге, через зростання вразливості. Люди, які опиняються у зоні конфлікту, стають більш

вразливими через втрату домівок, родини, можливостей доходу. Це робить їх легшими цілями для торгівців людьми, які обіцяють допомогу або нові можливості, але насправді експлуатують їх. По-третє, через підвищений попит. У воєнний час попит на робочу силу, сексуальну експлуатацію або навіть військовий рекрутинг може зростати через потребу у ресурсах або обслуговуванні воєнного устаткування. По-четверте, через нестабільність та беззаконня. Військові конфлікти породжують нестабільність, відсутність правопорядку та збільшують беззаконня, що сприяє безкарності та розповсюдженню торгівлі людьми. Ці фактори спільно сприяють погіршенню

ситуації з торгівлею людьми в Україні останніми роками, детермінуючи це явище ще більш небезпечним та розповсюдженим.

Отже, торгівля людьми – це серйозна проблема, яка залишається актуальною у сучасному світі з кількох причин. 1) порушення прав людини:

серйозне порушення прав людини, коли людей затримують, перевозять або утримують з метою експлуатації. Це суперечить основним принципам прав людини та свободи. 2) Економічний аспект – торгівля людьми є вигідною для злочинців через економічний аспект. Вона стала великим галузевим бізнесом,

де людей купують і продають для робочої сили, сексуальної експлуатації, незаконного усиновлення тощо. 3) Міжнародний характер – це міжнародне явище, оскільки торгівля людьми перетинає кордони. Люди можуть бути

переміщені з однієї країни в іншу для подальшої експлуатації. 4) Соціальний

вимір – торгівля людьми має серйозний соціальний вплив, спричинюючи травми, психологічні та фізичні проблеми для жертв. Це також може мати

вплив на суспільство загалом через руйнування сімей, втрату довіри до системи правосуддя та інші наслідки. 5) Низький рівень усвідомлення – у

багатьох країнах є недостатнє усвідомлення про проблему торгівлі людьми серед громадськості, що робить її ще більш складною для боротьби. 6)

Військова агресія російської федерації в Україні. Це основні аспекти, які підкреслюють серйозність та актуальність проблеми торгівлі людьми в сучасному світі, і в першу чергу в Україні.

Аналіз проблеми торгівлі людьми дозволяє зробити висновок, що саме наявність їх експлуатації та використання у злочинних цілях відрізняє це явище від нелегального переправлення мігрантів. Разом із тим, торгівля людьми, що передбачає їх нелегальне переправлення через кордон, є формою нелегальної міграції, а тому потребує значної уваги та детального вивчення з метою соціальної протидії означеній проблемі.

1.2. Сутність та зміст соціальної профілактики торгівлі людьми

Сучасні форми експлуатації людини та нові виклики, з якими зіткнувся світ, створюють загрозу потрапляння у ситуацію торгівлі людьми для практично всіх соціальних груп населення. Військові дії, економічна нестабільність, підвищення мобільності населення, у тому числі з метою трудової міграції, зростання рівня безробіття, збільшення доступу населення до інформаційних мереж сприяють поширенню цього злочину.

У Державній цільовій соціальній програмі протидії торгівлі людьми на період до 2025 року зазначено, що «внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 р., та повномасштабного вторгнення на територію України 24 лютого 2022 р. зросла кількість злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, на території України. Масове переміщення громадян з тимчасово окупованих територій та територій, на яких тривають бойові дії, пошук нового місця проживання, роботи, високий рівень конкуренції на ринку праці призвели до підвищення рівня уразливості громадян і виникнення ризику потрапляння в ситуацію, пов'язану з торгівлею людьми. Серйозним викликом у сфері протидії торгівлі людьми не лише в Україні, а в усьому світі, стала пандемія гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, оскільки з нею пов'язана втрата доходів через вимушене перебування вдома, соціальних контактів, закритість кордонів, страх за власне здоров'я та здоров'я близьких. За інформацією Управління ООН з наркотиків та злочинності, в період

пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, активізувалася злочинна діяльність, пов'язана з торгівлею людьми, а також збільшилася кількість випадків експлуатації дітей.

Майже кожна країна світу є країною походження, транзиту або призначення для постраждалих від торгівлі людьми осіб. Зокрема, за даними ООН,

постраждалі від торгівлі людьми особи з принаймні 127 країн експлуатувались у 137 державах світу. У країнах Європи понад 140000 осіб потрапляють у ситуації, пов'язані з насильством та сексуальною експлуатацією, кожному сьому

постраждалу від торгівлі людьми особу використовували для зайняття

проституцією. За даними Представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) – Агентства ООН з питань міграції в Україні, за 30 років від торгівлі людьми постраждали 300 тис. осіб. Повномасштабне вторгнення Російської

Федерації на територію України у лютому 2022 р. спричинило найбільшу

міграційну кризу в Європі з часів Другої світової війни. Група експертів Ради

Європи з питань протидії торгівлі людьми (ГРЕТА) 4 травня 2022 р. опублікувала Рекомендації щодо усунення ризиків торгівлі людьми у зв'язку з війною в Україні та гуманітарною кризою. У Рекомендаціях зазначено, що

понад 5 мільйонів осіб були змушені залишити Україну в перші два місяці

війни, шукаючи притулку в сусідніх країнах та в усій Європі (за оцінками Державної прикордонної служби, 90 відсотків з них – жінки та діти). Крім того, понад 7 мільйонів осіб стали внутрішньо переміщеними. Таке безпрецедентне

переміщення осіб є неабияким викликом для державних установ та громадських організацій, зокрема у країнах, що межують з Україною.

Організації громадянського суспільства, спеціалізовані неурядові організації та журналісти почали повідомляти про підозрілі випадки торгівлі людьми серед населення, яке виїжджає з України» [Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року].

Соціальна профілактика за Законом України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» є одним із видів соціальної роботи, який спрямований на

попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя здоров'я дітей та молоді, а також запобігання такому впливу [Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей].

Соціальна профілактика зорієнтована на такі основні аспекти:

1. Вивчення особливостей і проблем дітей та молоді в аспекті запобігання торгівлі людьми, а також вивчення особливостей мотивації молоді щодо працевлаштування, навчання, відпочинку за кордоном.

2. Формування позитивної мотивації молоді до сприймання соціальних послуг та стимулювання молоді до засвоєння інформації щодо протидії торгівлі людьми.

3. Встановлення контакту з молоддю і членами їх сімей і надання їм соціальної допомоги, тобто такого комплексу соціальних послуг, який сприяє не тільки відмові від «легких грошей» за кордоном, але й підвищенню соціального статусу молоді, їх особистому розвитку, на основі оволодіння знаннями про свої права, навчання вмінню ними користуватися та їх відстоювати, створення умов для їх реалізації, використовуючи, при необхідності соціальну опіку і підтримку, соціальний менеджмент. Наслідком такої допомоги також будуть знання, які запобігають потраплянню в рабство, вміння і навички щодо критичної оцінки, прийняття рішення, управління собою в ситуаціях, які можуть привести до потраплення в тенета торговців людьми.

4. Спрямування молоді до самопомоги в напрямі запобігання торгівлі людьми через надання інформаційних послуг про установи та організації, які вирішують такі проблеми, а також розвиток волонтерського руху, студентських соціальних служб і позааудиторської виховної роботи, підтримка НУО, які займаються профілактикою торгівлі людьми [Протидія торгівлі дітьми та комерційній сексуальній експлуатації].

Отже, профілактика у сфері торгівлі людьми вимагає в першу чергу:

- створення умов у суспільстві для запобігання явищу «торгівля людьми»;

- формування у свідомості населення й окремих громадян неприйняття торгівлі людьми, осуд цього явища, позитивної мотивації до його запобігання.

Навчання населення щодо розпізнавання й уникнення цього явища. Це соціально-рекламні, психолого-педагогічні заходи;

- формування гуманних стосунків між людьми, толерантності один до одного, культури миру в сім'ї, мікросередовищі, суспільстві, які виключають думку про можливість торгівлі людьми;

- формування та реалізація правової освіти серед громадян (зокрема підлітків) та їх поширення.

Таким чином, завдання соціальної профілактики торгівлі людьми у молодіжному середовищі ми вбачаємо:

- здійснення інформаційно-пропагандистської роботи серед молоді з метою формування поняття «торгівля людьми»;
- формування правосвідомості та правової поведінки молоді, громадянськості, відповідальності в неї за своє життя із розвитком її активності, самостійності, творчості та створенням умов для її самореалізації.

Звичайно, соціальна профілактика в сфері торгівлі людьми повинна бути протипною та має конкретні види.

Первинна соціальна профілактика торгівлі людьми – найбільш масова і неспецифічна. Її метою є формування активного, адаптивного, високофункціонального життєвого стилю, який забезпечує реалізацію прав, задоволення потреб та інтересів. Соціальна робота тут носить інформаційний характер, оскільки спрямована на формування в особистості неприйняття явища та категоричну відмову від маніпуляцій. Її завданнями є:

- вдосконалення тих конструктивних стратегій поведінки, життєвих умінь і навичок, які молода людина вже має, але не знає, як їх застосувати у незнайомій ситуації, яка може привести до торгівлі людьми; навчання розпізнаванню таких ситуацій і керувати ними;

- збільшення потенціалу особистісних ресурсів людини (розвиток внутрішнього контролю власної поведінки, формування правосвідомості, розвиток активності).

Змістом первинної соціальної профілактики торгівлі людьми, на основі викладеного, повинно бути:

- 1) надання інформації про явище «торгівлі людьми»;
- 2) роз'яснення правових норм стосовно поведінки в реальних життєвих ситуаціях, які можуть привести до рабства;
- 3) показ зразків застосування життєвих умінь і навичок щодо навчання, знайомства, відпочинку, працевлаштування за кордоном;
- 4) підтримка творчої, інтелектуальної, громадської, спортивної та іншої діяльності молоді. Методами первинної соціальної профілактики є: інформування, переконання, навіювання, робота в громаді.

Вторинна соціальна профілактика торгівлі людьми є в основному груповою. Метою вторинної соціальної профілактики є зміна мало-адаптивної дисфункціональної ризикованої поведінки на адаптивну.

Іншими словами, передбачає зміну ставлення до себе та оточуючих і навчання поведінці, формування досвіду поведінки в ситуаціях, які можуть привести до потрапляння в рабство. Вторинна соціальна профілактика спрямована на дітей та молодь «групи ризику». Вторинна соціальна профілактика передбачає своєчасне виявлення таких осіб і надання їм соціальної підтримки і допомоги у напрямках:

- формування знань, життєвих умінь і навичок, необхідних для самозахисту від торговців людьми;
- формування поняття про установи та організації, які допомагають потерпілим від торгівлі людьми, про способи потрапляння в рабство, правила поведінки під час перебування за кордоном, про оформлення документів тощо;
- зміна ставлення молодої особи до себе, свого місця в суспільстві, усвідомлення нею цінності свого життя і своєї ролі в ньому.

Основними методами соціальної роботи є: вправи, вимоги, інформування, переконання, роз'яснення, драматизація, наведення реальних історій торгівлі людьми, розв'язання ситуацій.

Формами, які реалізують ці методи, є: тренінги, цикли занять, вулична соціальна робота, робота «гарячих ліній».

Третинна соціальна профілактика торгівлі людьми спрямована на інтегрування в суспільство осіб, які потерпіли від торгівлі людьми, з метою запобігання повторного потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. Третинна

профілактика передбачає виявлення причин та особливостей поведінки і

свідомості молоді особи, які привели до виникання проблеми, а також усунення причин через перенавчання людини, підвищення її соціального статусу, підтримку у влаштуванні в житті. Третинна соціальна профілактика є

в основному індивідуальною, передбачає тривалу роботу і комплекс

соціальних послуг. Вона здійснюється поряд із соціальною реабілітацією і

соціальним супроводом, але має свою мету, вимагає об'єднання зусиль різних фахівців. Основними методами роботи тут є: робота в конкретному випадку, рефлексія ситуації та індивідуального розвитку, переключення і перенавчання,

створення виховуючих ситуацій, показ перспективи, реконструкція характеру,

заохочення, інформування, переконання, включення в різноманітні види діяльності і позитивно соціалізуюче середовище [Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція].

Відповідно до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001 р.) суб'єктами соціальної роботи з дітьми та молоддю взагалі

і соціальної профілактики зокрема є: уповноважені органи, які здійснюють соціальну роботу з дітьми та молоддю; фахівці із соціальної роботи. До

уповноважених органів належать: органи виконавчої влади; органи місцевого

самоврядування; служби у справах неповнолітніх; центри соціальних служб

для сім'ї, дітей та молоді, їх спеціалізовані формування, підприємства,

установи та організації, незалежно від їх підпорядкування та форми власності.

В Україні активними формами та методами профілактики торгівлі людьми є культурні заходи масового характеру (акції, флешмоби, благодійні ярмарки тощо), тренінги та лекції. Основним та досить дієвим залишається робота «гарячих ліній», зокрема ГО «Ла Страда –Україна», яка працює і попередження торгівлі людьми, і з профілактики та вирішення проблеми жорстокого поводження чи насилля в сім'ї. Такі дії діють і на базі ЦСССДМ, яких нараховують більше 200-та по всій Україні. Консультанти надають інформаційну допомогу, можуть відповісти на вадливі питання та поради, що робити в конкретній ситуації, мають змогу надати юридичну консультацію та психологічну. В ЦСССДМ створюються бази даних таких «клієнтів», які постійно оновлюються, проте найчастіше вони прагнуть залишатися анонімами [Альманах передових технологій профілактики торгівлі людьми].

В практичному аспекті в Україні, фактично по всіх регіонах, діє програма попередження торгівлі людьми на базах освітніх закладів. На сьогоднішній день впровадження програми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» передбачено завданнями і заходами з виконання Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року (п. 2.7, 2.9) та включене до плану заходів Міністерства освіти і науки України щодо запобігання торгівлі людьми до 2020 року (Наказ № 405 від 8 квітня 2016 р.).

Програма запропонована практичним психологам та соціальним педагогам, як частина профілактичної роботи з учнями 7-11 класів. Її основні орієнтири: сприяння самопізнанню, самореалізації, самоствердженню і самовдосконаленню особистості; розвиток навичок відповідальної і безпечної поведінки, умінь адекватного прийняття рішень у різних життєвих ситуаціях; визначення та формування громадянської позиції особистості. Програма «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» побудована з урахуванням основних підходів і положень програми «Культура життєвого самовизначення», розробленої творчим колективом у рамках проектної діяльності Християнського дитячого фонду (колишнє ім'я Всеукраїнської

благодійної організації «Український фонд «Благополуччя дітей»). Водночас її інноваційність полягає в тому, що вона, з одного боку, фактично є першою спробою представити систему виховної роботи саме у сфері профілактики торгівлі людьми шляхом формування в учнівської молоді внутрішнього ціннісного стрижня та необхідних життєвих навичок. А з іншого – пропагує новітні засоби технологічного забезпечення виховного процесу. Теоретико-методологічною основою програми є філософсько-соціологічне розуміння людської діяльності, форм соціальної поведінки людини у різних сферах, ставлення до дитини як до суб'єкта власної життєдіяльності, використання у роботі системного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів.

Принципи побудови та впровадження програми: комплексність, варіативність, послідовність, логічність викладення матеріалу, його поступове ускладнення.

У базисі програми лежить ідея «допомоги для самопомоги», що розглядає людину як суб'єкт власного життя і передбачає формування у школяра вміння свідомо користуватися правами, бажання керувати своїм життям, здійснюючи моральний вибір, розвиваючи власні громадянські якості [Протидія торгівлі людьми].

Основними формами профілактичної роботи з питань протидії торгівлі людьми за цією програмою є: тематичні виховні години, бесіди, дискусії і диспути, тренінги, станційна гра, соціальний проєкт, усний журнал, конкурс малюнків/плакатів, зустрічі з фахівцями, кіно- та відеоекскурсії (обговорення фільму); комікси; рольові, ділові (навчальні) та настільні ігри тощо. Виховні заходи об'єднують різні методи роботи: бесіду, тематичне малювання, мозковий штурм, роботу в групах, інформування, переконання, навіювання, роз'яснення, приклади, творчу майстерню, розв'язання складних життєвих ситуацій тощо [Соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей].

Отже, можна констатувати, що сьогодні ведеться активна робота щодо попередження торгівлі людьми на державному рівні. Соціальна профілактика

здійснюється на первинному, вторинному і третинному рівнях, що дозволяє перекривати як погенційних жертв, так і тих, хто вже постраждав.

В Україні розроблено та затверджено Стандарт надання послуг із соціальної профілактики торгівлі людьми (Наказ Міністерства соціальної політики України 30.07.2013 № 458). Відповідно до Стандарту:

«2.4. Соціальні послуги з профілактики торгівлі людьми надаються з урахуванням реального поширення торгівлі людьми та пов'язаних з нею кримінальних правопорушень як у цілому по Україні, так і по адміністративно-територіальних одиницях, а також серед окремих категорій населення, насамперед молоді.

2.5. Соціальні послуги з профілактики торгівлі людьми передбачають доведення до населення достатньої, аргументованої, прийнятної, з урахуванням культурного рівня та етичних стандартів інформації, яка повинна сприяти виробленню у широких верств населення негативного ставлення до явища торгівлі людьми та пов'язаних з нею кримінальних правопорушень.

2.6. Інформація, спрямована на пропагування моральних цінностей, висвітлення негативних наслідків можливого потрапляння в ситуації торгівлі людьми та пов'язані з нею кримінальні правопорушення підлягають опублікуванню та висвітленню в засобах масової інформації.

2.7. Проведення конкурсів щодо створення фільмів, радіопередач та програм, документальних та художніх творів, спрямованих на протидію торгівлі людьми, із залученням неурядових організацій, благодійних фондів, організація виступів представників органів державної влади, фахівців з проблем торгівлі людьми та пов'язаних з нею кримінальних правопорушень.

2.8. Інформація стосовно проблем, які відповідають потребам отримувача послуг, повинна надаватися своєчасно у достатньому обсязі та з урахуванням особливостей сприйняття цільовою групою.

2.9. Місце, де надаються послуги, повинно відповідати потребам отримувачів послуг, цілям та характеру цих послуг...

2.12. Послуги можуть бути разовими чи багаторазовими, різної тривалості у часі.

2.13. При наданні послуг за цим Стандартом використовуються форми та методи роботи, що є найбільш ефективними та розповсюдженими, а також сприяють зменшенню загрози до потрапляння в ситуації торгівлі людьми та формуванню безпечного середовища.

2.14. Основними формами роботи при наданні послуг з профілактики торгівлі людьми є: консультації, бесіди, лекції, тренінги, відеолекторії, масові заходи, акції тощо; співпраця із засобами масової інформації; замовлення, тиражування та розповсюдження соціальної реклами, видань з тематики запобігання торгівлі людьми» [Стандарт надання послуг із соціальної профілактики торгівлі людьми].

Відповідно до пункту 2.17. Стандарту зміст соціальних послуг із профілактики торгівлі людьми передбачає:

«1) проведення заходів з профілактики торгівлі людьми передбачають формування розуміння і ставлення суспільства до

- дотримання прав людини, поваги до її честі та гідності;
- відповідальності за порушення прав і законних інтересів людини, заподіяння їй шкоди;
- недопустимості дискримінації за ознакою статі, раси, мови, кольору шкіри, віку, національного чи соціального походження, стану здоров'я, релігії, культури, звичаїв і традицій, сімейного стану тощо;
- нетерпимості до експлуатації особи;
- негативного ставлення до осіб, які здійснюють торгівлю людьми або свідомо користуються результатами експлуатації особи, яка постраждала від торгівлі людьми;
- толерантного ставлення до осіб, які постраждали від торгівлі людьми;

• правової культури, самоповаги та відповідальності за особисте життя;

2) зміст соціальних послуг із профілактики торгівлі людьми:

а) інформування населення про явище «торгівлі людьми»;

б) інформування про законодавчу базу у сфері протидії торгівлі людьми, можливостей для реабілітації та реінтеграції осіб, постраждалих від торгівлі людьми;

в) інформування про правила безпечної поведінки з метою запобігання потрапляння в ситуації торгівлі людьми та про алгоритм дій особи у випадку потрапляння в ситуацію торгівлі людьми;

г) формування стратегічної поведінки та життєвих вмінь для можливості їх застосування в ситуаціях торгівлі людьми;

д) навчання розпізнавання ситуацій торгівлі людьми, ризиків потрапляння в них та відповідному реагуванню на них;

е) здійснення впливу на формування правової культури громадян;

ж) інформування про діяльність органів державної влади, громадських та міжнародних організацій у сфері протидії торгівлі людьми, їхніх зобов'язань і можливостей;

з) формування готовності населення звертатися за необхідними послугами у сфері протидії торгівлі людьми до органів державної влади, громадських та міжнародних організацій;

4) виявлення осіб, постраждалих чи ймовірно постраждалих від торгівлі людьми;

5) формування толерантного відношення до постраждалих від торгівлі людьми» [Стандарт надання послуг із соціальної профілактики торгівлі людьми].

У пункті 4.3. Стандарту також зазначено, що надання соціальних послуг із профілактики торгівлі людьми не потребує складання індивідуального плану, оскільки спрямовано насамперед на інформування широких верств населення з питань протидії торгівлі людьми.

Основним критерієм оцінювання якості надання соціальної послуги профілактики торгівлі людьми є підвищення рівня обізнаності населення щодо сучасних проявів торгівлі людьми, а також засобів і методів, що використовуються торгівцями людьми (за результатами проведення опитування населення).

Висновки до першого розділу

Таким чином, торгівля людьми – це незаконне і таємне переміщення людей через національні та міжнародні кордони, головним чином, із країн, що розвиваються, та деяких країн з перехідною економікою, кінцевою метою якого є постачання людей у ситуації сексуального чи економічного гноблення та експлуатації задля одержання прибутків вербувальниками, торгівцями та злочинними синдикатами, а також інша незаконна діяльність, така як примусова праця, фіктивні шлюби, нелегальне працевлаштування або фіктивне удочеріння.

Із початком широкомасштабної російської агресії в Україні проблема торгівлі людьми загострилася з кількох причин. По-перше, через порушення прав людини, оскільки в умовах війни порушення прав людини часто стають загальним явищем, а нестабільність, відсутність контролю та правового захисту сприяють експлуатації людей, зокрема торгівлі. По-друге, через зростання вразливості. Люди, які опиняються у зоні конфлікту, стають більш вразливими через втрату домівок, родини, можливостей доходу. Це робить їх легшими цілями для торгівців людьми, які обіцяють допомогу або нові можливості, але насправді експлуатують їх. По-третє, через підвищений попит. У воєнний час попит на робочу силу, сексуальну експлуатацію або навіть військовий рекрутинг може зростати через потребу у ресурсах або обслуговуванні воєнного устаткування. По-четверте, через нестабільність та беззаконня. Військові конфлікти породжують нестабільність, відсутність правопорядку та збільшують беззаконня, що сприяє безкарності та розповсюдженню торгівлі людьми. Ці фактори спільно сприяють погіршенню

ситуації з торгівлею людьми в Україні останніми роками, детермінуючи це явище ще більш небезпечним та розповсюдженим.

Соціальні послуги з профілактики торгівлі людьми передбачають доведення до населення достатньої, аргументованої, прийнятної, з урахуванням культурного рівня та етичних стандартів інформації, яка повинна сприяти виробленню у широких верств населення негативного ставлення до явища торгівлі людьми та пов'язаних з нею кримінальних правопорушень.

Проведення заходів з профілактики торгівлі людьми передбачають формування розуміння і ставлення суспільства до: дотримання прав людини, поваги до її честі та гідності; відповідальності за порушення прав і законних інтересів людини, заподіяння їй шкоди; недопустимості дискримінації за ознакою статі, раси, мови, кольору шкіри, віку, походження, стану здоров'я, релігії, культури, звичаїв і традицій, сімейного стану тощо; нетерпимості до експлуатації особи. Зміст соціальних послуг із профілактики торгівлі людьми включає: а) інформування населення про явище «торгівлі людьми»; б) інформування про законодавчу базу у сфері протидії торгівлі людьми, можливостей для реабілітації та реінтеграції осіб, постраждалих від торгівлі людьми; в) інформування про правила безпечної поведінки з метою запобігання потрапляння в ситуації торгівлі людьми та про алгоритм дій особи у випадку потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; г) формування стратегічної поведінки та життєвих вмінь для можливості їх застосування в ситуаціях торгівлі людьми; г) навчання розпізнавання ситуацій торгівлі людьми, ризиків потрапляння в них та відповідному реагуванню на них; д) здійснення впливу на формування правової культури громадян; е) інформування про діяльність органів державної влади, громадських та міжнародних організацій у сфері протидії торгівлі людьми, їхніх зобов'язань і можливостей; е) формування готовності населення звертатися за необхідними послугами у сфері протидії торгівлі людьми до органів державної влади, громадських та міжнародних організацій.

РОЗДІЛ II МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРВИННОЇ
ПРОФІЛАКТИКИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

НУВБІП України

2.1. Вітчизняний досвід запобігання торгівлі людьми

У 2010 році Україна взяла на себе зобов'язання щодо виконання вимог Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, як країна, яка визнає злочин торгівлі людьми неприпустимим діянням щодо людини та яка готова боротися із цим явищем, докладаючи при цьому максимальних ресурсів та зусиль.

В Україні було прийнято відповідне національне законодавство щодо профілактики торгівлі людьми (див. Рис. 2.1.1).

ЗАКОНОДАВЧА БАЗА

МІЖНАРОДНІ НОРМИ:

- Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, ратифікований Україною у 2004
- Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, ратифікована Україною у 2010

НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО:

- Закон України «Про протидію торгівлі людьми», прийнятий у 2011
- Державна соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2020 року
- Постанови Кабінету Міністрів України: Про затвердження Національного Координатора із протидії торгівлі людьми (2012), Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми (2012), Про затвердження Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми (2012, оновлено у 2016), Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми (2012)
- Стандарти надання послуг із соціальної профілактики торгівлі людьми, соціальної інтеграції осіб (у тому числі дітей), які постраждали від торгівлі людьми (2013)
- Методичні рекомендації надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми (2013)

Рис. 2.1.1. Національне законодавство щодо протидії торгівлі людьми

Впродовж 2019 року «Мінсоцполітики встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, 185 громадянам, з яких 184 громадянина України та 1 іноземець (громадянин Російської Федерації). Серед осіб, яким встановлено зазначений статус, 53 жінок, 119 чоловіків та 13 дітей (3

хлопчиків та 10 дівчаток). Протягом зазначеного періоду 65 осіб постраждало від торгівлі людьми в Україні, 120 осіб – від торгівлі людьми за кордоном. За видами експлуатації 85 осіб постраждало від трудової експлуатації, 40 осіб втягнуто у злочинну діяльність, 37 осіб від сексуальної експлуатації, 17 осіб використано у збройних конфліктах, 3 осіб використано у порнобізнесі, 1 особу залучено до жебракування, 1 особа постраждала від змішаної експлуатації (трудова та сексуальна експлуатації), 1 дитину було продано третім особам. Основними країнами призначення були: Російська Федерація – 65 осіб, Україна – 65 осіб, Республіка Польща – 11 осіб, Німеччина – 10 осіб, Чеська Республіка – 6 осіб, Турецька Республіка – 5 осіб, Республіка Білорусь – 4 особи, Китайська Народна Республіка – 4 особи, Італійська Республіка – 3 особи, Словачька Республіка – 2 особи, Королівство Бельгія – 2 особи, Об'єднані Арабські Емірати – 1 особа, Республіка Словенія – 1 особа, Республіка Казахстан – 1 особа, Федеративна Республіка Бразилія – 1 особа, Французька Республіка – 1 особа, Угорщина – 1 особа, Держава Ізраїль – 1 особа, Арабська Республіка Єгипет – 1 особа» [Мінісоцполітики відзвітувалося ГРЕТА про проведені у 2019 році Урядом України заходи щодо протидії торгівлі людьми] (див. Рис.2.1.2 та 2.1.3).

Кількість осіб, котрим Міністерство соціальної політики України надало статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми (вересень 2012 р. – грудень 2019 р.)

Рис.2.1.2. Кількість осіб зі статусом постраждалих від торгівлі людьми

Групою експертів із заходів стосовно протидії торгівлі людьми (ГРЕТА) вже проведено два моніторингові візити, під час яких проаналізовано дії Уряду України у боротьбі з торгівлею людьми, основні виклики, з якими держава зіткнулась у подоланні сучасного рабства.

22 листопада 2018 року ГРЕТА оприлюднено Доповідь про впровадження Україною Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми за результатами другого раунду моніторингу.

На запит ГРЕТА Мінсоцполітики підготовлено та 20 травня 2020 року відправлено Звіт про виконання Урядом України у 2019 році рекомендацій ГРЕТА, наданих Урядом України за результатами другого раунду моніторингу щодо виконання положень Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, який містить в собі детальну інформацію щодо проведених заходів у зазначеному напрямку [Мінсоцполітики відзвітувалося ГРЕТА про проведені у 2019 році Урядом України заходи щодо протидії торгівлі людьми].

В Україні розроблені та реалізуються Державні соціальні програми протидії торгівлі людьми

Рис.2.1.4. Державна соціальна програма протидії торгівлі людьми до 2020 року

У червні 2023 року Кабінетом Міністрів України схвалено розпорядження «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року» [Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року]. Метою Програми є удосконалення механізму запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності виявлення осіб, які вчиняють злочини, пов'язані з торгівлею людьми, а також забезпечення захисту прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та надання їм допомоги.

Данню Програмі визначено пріоритетні завдання, зокрема:

- внесення змін до Законів України «Про протидію торгівлі людьми», «Про місцеве самоврядування в Україні» з метою визначення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері протидії торгівлі людьми, Закону України «Про безоплатну правову допомогу» в частині внесення осіб, які постраждали від торгівлі людьми, до суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу;

• внесення змін до законодавства з метою забезпечення прав громадян України, які постраждали від торгівлі людьми та тимчасово перебувають за кордоном і на яких поширюється юрисдикція інших держав;

• внесення змін до Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» в частині покращення соціального патронажу осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, з метою запобігання потраплянню в ситуації, пов'язані з торгівлею людьми, та/або залученню до таких ситуацій;

• проведення аналізу та розроблення у разі потреби проектів нормативно-правових актів з урахуванням умов воєнного стану, зокрема щодо забезпечення відповідними проїзними документами евакуюваних за кордон дітей;

• розроблення порядку інформування та взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, з метою надання міжнародно-правового захисту та допомоги громадянам України, які постраждали від торгівлі людьми та тимчасово перебувають за кордоном і на яких поширюється юрисдикція інших держав;

• моніторингу дотримання законодавства про працю та запобігання випадкам торгівлі людьми з метою трудової експлуатації;

• врегулювання питання правового захисту учасників процесу сурогатного материнства, а також розроблення методичних рекомендацій щодо надання медичної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми;

• затвердження методичних рекомендацій для органів місцевого самоврядування, батьків дітей, вихователів та надавачів соціальних послуг щодо виявлення осіб, які постраждали від торгівлі людьми, зокрема серед дітей, осіб без громадянства та внутрішньо переміщених осіб, з метою запобігання експлуатації дорослих та дітей через Інтернет;

- удосконалення процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, шляхом створення можливості подання в електронному вигляді документів;

- посилення інституційної спроможності працівників соціальних служб, Національної поліції, органів прокуратури, Державної прикордонної служби з питань протидії торгівлі людьми та надання допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми;

- проведення спеціалізованих навчань з питань протидії торгівлі людьми, а також забезпечення відповідними методичними матеріалами працівників консульських установ та дипломатичних представництв України за кордоном;

- розроблення дистанційного навчального спецкурсу для волонтерів з метою підвищення їх обізнаності щодо торгівлі людьми в умовах військової агресії;

- покращення міжвідомчої взаємодії та співпраці суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, для забезпечення надійного і швидкого обміну інформацією з метою своєчасного виявлення злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, або запобігання їм та проведення аналізу поточної ситуації (кількість виявлених, попереджених злочинів, притягнення осіб до відповідальності; кількість осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні злочину, тощо);

- вивчення питання запровадження посади незалежного доповідача з питань протидії торгівлі людьми з метою моніторингу діяльності органів та установ, які працюють у цій сфері (за рекомендаціями Групи експертів Ради Європи з питань протидії торгівлі людьми (GRETA));

- проведення спеціалізованих навчань суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, зокрема державних службовців місцевих держадміністрацій, посадових осіб місцевого самоврядування;

- забезпечення співпраці з ГРЕТА, Посольством США щодо підготовки та виконання рекомендацій Державного департаменту США про стан протидії торгівлі людьми в Україні;

- налагодження дієвої співпраці з міжнародними державними та громадськими організаціями, зокрема у некримінальній сфері, та вивчення досвіду інших країн щодо протидії торгівлі людьми, у тому числі щодо ідентифікації осіб, які постраждали від торгівлі людьми, зокрема були використані у збройному конфлікті;

- проведення інформаційно-просвітницької роботи (інформаційних кампаній, опитувань) із залученням громадських об'єднань, засобів масової інформації, а також суб'єктів взаємодії, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, з використанням сучасних каналів комунікації для підвищення рівня усвідомлення проблеми торгівлі людьми, рівня поінформованості населення, сприяння самоідентифікації осіб, які постраждали від торгівлі людьми;

- проведення інформаційно-просвітницької роботи із залученням громадських об'єднань, спеціалізованих товариств, засобів масової інформації, а також суб'єктів взаємодії, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, з використанням сучасних каналів комунікації серед осіб з інвалідністю для підвищення рівня поінформованості та усвідомлення проблеми торгівлі людьми, сприяння самоідентифікації таких осіб, які ймовірно постраждали від торгівлі людьми;

- проведення освітніх заходів із запобігання випадкам торгівлі людьми, включення до програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників спекурсів з питань запобігання та профілактики торгівлі людьми;

- проведення заходів щодо запобігання потраплянню в ситуації, пов'язані з торгівлею людьми, для підлітків у закладах освіти/дитячих закладах оздоровлення та відпочинку;

• включення теми з питань протидії торгівлі людьми до серіалу «Онлайн-безпека дітей» в межах національної онлайн-платформи з цифрової грамотності;

• розповсюдження інформаційних матеріалів серед українських біженців за кордоном з метою протидії торгівлі людьми та ведення чат-бота для пошуку інформації про способи убезпечення від торгівлі людьми;

• виявлення та розкриття злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, розроблення та затвердження стандартних процедур з реагування та розслідування випадків торгівлі людьми;

• посилення прикордонного контролю для запобігання торгівлі людьми, зокрема контролю за перебуванням та поверненням з-за кордону дітей;

• налагодження взаємодії органів Національної поліції та міжнародних і громадських організацій у сфері протидії торгівлі людьми;

• популяризації «гарячої» телефонної лінії 1647 з питань протидії торгівлі людьми, домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей;

• використання ресурсів електронного урядування, онлайн-платформ, цифрових інструментів для інтеграції зусиль центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, міжнародних об'єднань, інститутів громадянського суспільства для запобігання збільшенню кількості правопорушень у сфері торгівлі людьми;

• надання дієвої допомоги та послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми, з урахуванням їх потреб, у тому числі надання безоплатної допомоги, передбаченої Законами України «Про протидію торгівлі людьми», «Про безоплатну правову допомогу», та спеціалізованих послуг, зокрема з надання тимчасового притулку;

НУБІП України

• здійснення контролю за евакуйованими дітьми, які переміщені за кордон у складі інституційних закладів, з метою їх належного консульського обліку та моніторингу дотримання і захисту їх прав;

• удосконалення системи ідентифікації осіб, які постраждали від торгівлі людьми, системи захисту постраждалих та свідків злочину;

• здійснення контролю з метою недопущення використання дитячої праці, зокрема залучення дітей до ведення воєнних (бойових) дій;

• запровадження механізму відшкодування надавачу соціальних послуг вартості наданих ним соціальних послуг шляхом соціального замовлення;

• проведення моніторингу ефективності здійснення заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми, з урахуванням нових викликів, що виникають у цій сфері;

• удосконалення системи збору даних про осіб, які постраждали від торгівлі людьми, шляхом розроблення та затвердження форм звітності з розподілом за віком, статтю, видами експлуатації, іншими показниками;

• проведення галузевих і міжгалузевих досліджень щодо причин і умов торгівлі людьми, а також щодо впливу війни на ситуацію, пов'язану з торгівлею людьми в Україні.

Виконання цієї Програми передбачає здійснення комплексу експертно-аналітичних, організаційних заходів, а також заходів з оцінювання із застосуванням принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

На переконання окремих дослідників «Україна докладас чимало зусиль для протидії такому протиправному явищу, особливо стосовно реалізації Національного механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми» [Висоцький В.М.]. Відповідно до положень ч. 1 ст.

13 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» мета створення Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері

протидії торгівлі людьми полягає в: 1) ефективній допомозі особам, які постраждали від торгівлі людьми; 2) захисті осіб, які постраждали від торгівлі людьми [Про протидію торгівлі людьми]. Розгляньмо кожний зазначений вище елемент мети створення Національного механізму взаємодії окремо. Під ефективною допомогою особам, які постраждали від торгівлі людьми, слід розуміти сукупність законодавчих або інших заходів, які можуть бути необхідні, для фізичного, психологічного і соціального відновлення жертв таких злочинних дій. Така допомога охоплює щонайменше:

- рівень життя, достатній для підтримання їхнього існування, через такі заходи, як належне та безпечне житло, психологічна й матеріальна допомога;
- доступ до швидкої медичної допомоги;
- послуги з письмового і усного перекладу, коли потрібно;
- поради та інформування, особливо стосовно їхніх законних прав і послуг, що їм можуть бути надані, мовою, яку вони розуміють;
- допомогу у представленні і врахуванні їхніх прав та інтересів на відповідних стадіях кримінального процесу проти порушників;
- доступ до освіти для дітей.

Наступний складовий елемент мети створення Національного механізму взаємодії – захист осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Ця діяльність передбачає таке:

- допомогу особам, які постраждали від торгівлі людьми, в поверненні в Україну;
- надання таким особам медичної, психологічної та юридичної допомоги;
- створення та організацію діяльності реабілітаційних центрів для потерпілих від торгівлі людьми;
- розшук зниклих осіб за кордоном;
- організацію та проведення семінарів для спеціалістів різних галузей з питань торгівлі людьми.

Нині важливою передумовою своєчасного отримання інформації про вчинені кримінальні правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми, а також належної протидії торгівлі людьми є налагодження дієвої взаємодії з усіма суб'єктами, які здійснюють заходи в цій сфері.

Перелік таких суб'єктів визначено в ст. 5 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» [Про протидію торгівлі людьми]. Порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783 [Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми].

Національна поліція України як один із головних органів державної влади з протидії торгівлі людьми, відповідно до покладених на неї завдань, здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень; вживає в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення [Про Національну поліцію]. Проте слід відзначити, що Національна поліція України для забезпечення успішного вирішення основних завдань здійснює свою діяльність не ізольовано, а в різних видах взаємодії з іншими суб'єктами запобігання злочинності.

Така взаємодія ґрунтується на таких засадах:

- а) тісна співпраця державних органів, громадських та міжнародних неурядових організацій;
- б) взаємне інформування сторін із дотриманням принципу конфіденційності;
- в) чіткий розподіл відповідальності та повноважень;
- г) упорядкованість і узгодженість дій, координація роботи усіх суб'єктів з єдиного центру;

д) обмін країнним досвідом

Серед усіх центральних органів виконавчої влади з якими взаємодіють органи Національної поліції у сфері протидії торгівлі людьми важливе місце займає Державна прикордонна служба України (далі – ДПС). Основними завданнями ДПС щодо протидії торгівлі людьми є: здійснення прикордонного контролю з метою запобігання і виявлення фактів пов'язаних з торгівлею людьми, реалізація слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій заходів щодо виявлення осіб причетних до скоєння таких злочинів; забезпечення дієвого співробітництва правоохоронних органів України з аналогічними органами інших держав у протидії та боротьбі з торгівлею людьми; надання допомоги особам, які стали жертвою від торгівлі людьми та сприяння поверненню їх додому; співробітництво з міжнародними і громадськими організаціями, що проводять правозахисну діяльність пов'язану з торгівлею людьми; запровадження міжнародного досвіду із запобігання і боротьби з торгівлею людьми, захисту прав жертв такого злочину, розшуку зниклих осіб за кордоном їх повернення і допомоги в реабілітації та ресоціалізації [Організація повернення постраждалих від торгівлі людьми з-за кордону, с. 32].

Також важливу роль в отриманні первинної інформації про підготовку до вчинення кримінального правопорушення зазначеної категорії відіграють підрозділи Державної міграційної служби України (далі – ДМС). Адже торгівля людьми здебільшого передбачає експлуатацію громадян України за кордоном, якій передують підготування всіх необхідних виїзних документів для потенційних постраждалих осіб. За умов налагодженої взаємодії досвідчені працівники підрозділів ДМС можуть звернути увагу на групи осіб, наприклад, жінок віком від 18 до 35 років або чоловіків працездатного віку, які одночасно подають документи на виготовлення закордонних паспортів, здебільшого замовляють термінове виготовлення таких документів [Організація повернення постраждалих від торгівлі людьми з-за кордону, с. 28].

Окрім зазначених органів в системі взаємодії посідає Служба безпеки України. Цей орган у сфері протидії торгівлі людьми вживає заходів щодо усунення причин та умов скоєння такого виду злочину. Водночас, Служба безпеки України розвиває співробітництво з міжнародними і громадськими організаціями у запобіганні та протидії торгівлі людьми і захисті прав постраждалих осіб [Організація повернення постраждалих від торгівлі людьми з-за кордону, с. 32].

У рамках цього визначено основні напрями взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми:

- інформаційне забезпечення органів влади та управління з питань, пов'язаних із торгівлею людьми;

- профілактика причин і умов, що сприяють торгівлі людьми;

- участь у міжвідомчих профілактичних операціях, спрямованих на виявлення й попередження фактів залучення, переміщення через державний кордон або транзитного перевезення територією України потенційних жертв торгівлі людьми; – контроль за міграційними процесами в межах компетенції, визначеної українським законодавством у сфері протидії торгівлі людьми;

- підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у сфері протидії торгівлі людьми [Про протидію торгівлі людьми]

У цій сфері вирізняють також основні форми взаємодії органів державної влади, а саме: взаємне інформування, проведення спільних нарад, занять, інструктажів, консультування, спільне планування, спільне проведення конкретних заходів із залученням сил і засобів взаємодіючих органів, підрозділів тощо.

Отже, важливою особливістю взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми є наявна для них єдина стратегічна мета – мінімізація, нейтралізація, усунення причин і умов торгівлі

2.2. Зарубіжний досвід протидії торгівлі людьми

К. А. Гурковська відзначає, що «щорічно мільйони людей у світі стають жертвами відкритої та прихованої торгівлі» [Гурковська]. Торговля людьми «охопила сьогодні всі регіони та країни, загрожуючи їхній безпеці, що змушує говорити про неї як про глобальну проблему XXI ст. Це новий виклик, який постав перед людством як наслідок глобалізації. Міжнародні організації та уряди країн активно працюють над створенням програм, стратегій, політик, законів та механізмів, спрямованих на протидію цьому явищу» [Краєвська, с. 82].

Діяльність міжнародних організацій урядового та неурядового типу є невід'ємним чинником функціонування сучасної міжнародної системи. Розроблені в їх рамках механізми співпраці держав та представників громадянського суспільства є неоціненними для боротьби із такою комплексною проблемою, як торгівля людьми [Монастирська, с. 167].

Перші суттєві кроки щодо протидії торгівлі людьми на міжнародному рівні були зроблені лише у XX ст. такими неурядовими організаціями, як Міжнародна федерація аболіціоністів та Лондонський комітет для виявлення та ліквідації торгівлі англійськими дівчатами [Гусев, с. 117–119].

Першим міждержавним договором став Міжнародний договір про боротьбу з торгівлею білими рабниками від 18 травня 1904 р. (м. Париж) [Міжнародний договір про боротьбу з торгівлею білими рабниками]. Основний акцент зробили на захисті жертв, а не покаранні злочинців. Конвенцію про боротьбу з торгівлею білими рабниками прийняли 4 травня 1910 року [Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею білими рабниками від 4 травня 1910 р.]. У ній торгівлю жінками та дівчатами розглядали як карний злочин. Надалі співробітництво держави продовжили в рамках діяльності Ліги Націй. Женевську конвенцію про заборону торгівлі жінками та дітьми прийняли 1921 р. [Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею жінками і дітьми від 30 вересня 1921 р.]. Відповідно до умов Конвенції, держави

зобов'язалися здійснити усі необхідні заходи з метою розшуку та покарання осіб, що займалися торгівлею дітьми.

Після Другої світової війни координацію міжнародного співробітництва держав у боротьбі з торгівлею жінками здійснювали в рамках ООН. Зокрема, 1949 р. резолюцією Генеральної Асамблеї ООН прийняли Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами 1949 р. [Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами]. Цей міжнародно-правовий акт об'єднав у собі попередні міжнародні угоди, прийняті з 1904 р. Він свідчить також на користь того, що в сучасному міжнародному праві затвердилася звичайна норма, яка забороняє торгівлю людьми поза залежністю від її цілей.

Реальні заходи проти поширення торгівлі жінками запропоновано неурядовою організацією – Всесвітнім альянсом проти торгівлі жінками (Тайланд). У співробітництві з міжнародною юридичною групою було розроблено Стандарти з надання гуманітарної допомоги особам, які стали об'єктами торгівлі.

На початку XXI сторіччя торгівля людьми стає глобальним викликом.

На сучасному етапі протидію торгівлі людьми простежуємо на всіх рівнях: глобальному (ООН та її структури, Інтерпол), регіональному (ОБСЄ, Рада Європи, ЄС) та державному (державні механізми протидії). Національні держави, що зіткнулися з проблемами, які загострилися в останні п'ятнадцять років, не можуть впоратися з ними самостійно. На допомогу прийшли міжнародні організації, систему яких координує ООН [Краєвська, с. 83].

В Організації Об'єднаних Націй створено Комісію із запобігання злочинності та кримінального правосуддя, Спеціальну робочу групу Комісії з протидії торгівлі людьми (далі: Робоча група), посаду спеціального доповідача ООН з питань боротьби з насильством над жінками та Управління Верховного комісара ООН з прав людини. У межах Організації Об'єднаних Націй загальною

відповідальність за вивчення рабства у всіх його аспектах несе Робоча група з сучасних форм рабства.

Усі ці структури спільно працюють над включенням питань, пов'язаних з торгівлею людьми, у міжнародні, регіональні і національні ініціативи щодо протидії цьому явищу та здійснюють спостереження за ним [Краєвська, с. 84].

Спеціалізовані органи ООН, такі як Міжнародний фонд допомоги дітям (ЮНІСЕФ, ІМСЕР), УВКБ ООН та ПРООН також почали звертати увагу на проблему торгівлі людьми в зв'язку зі своїми освітніми та благодійними ініціативами та програмами розвитку.

Сьогодні центральним міжнародним документом щодо протидії торгівлі людьми є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, передусім жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію [Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї].

Сучасний інституційний механізм ЄС щодо протидії торгівлі людьми – це система органів ЄС, а також актів, які ці органи ухвалюють. Він покликаний реалізувати цінності ЄС, здійснювати його цілі, слугувати його інтересам, а також інтересам його громадян і держав-членів, забезпечувати послідовність, ефективність і наступність його політики і дій (ст. 13 ДЄС). Інституційний механізм ЄС щодо протидії торгівлі людьми має складну конструкцію, основу його організаційної структури складають Європейський парламент,

Європейська рада, Рада,

Комісія, Європейський координатор з протидії торгівлі людьми, Група експертів ЄС щодо торгівлі людьми, Європол [Краєвська, с. 84].

Проблему торгівлі людьми, зокрема – торгівлі жінками, багато разів піднімали у контексті діяльності ОБСЄ з початку 1990-х років, коли держави-учасниці ОБСЄ взяли на себе зобов'язання по боротьбі з цим явищем, включивши його в Московський документ (1991). Парламентська асамблея ОБСЄ 1996 року виловила серйозну занепокоєність розмірами торгівлі

людьми в регіоні ОБСЄ і за його межами, визнала зв'язок цього явища з економічними проблемами перехідного періоду і зростанням організованої злочинності (Стокгольмська декларація 1996 р.). Під час Семінару ОБСЄ з питань людського виміру (1997) і Наради з людського виміру (1998) НУО та кілька країн-учасниць визначили торгівлю людьми та насильство над жінками як явища, що мають вкрай негативний вплив на долю жінок, отож 1998 р. Рада міністрів ОБСЄ торгівлю людьми також назвала новою загрозою безпеки, що вимагає пильної уваги [Краєвська, с. 85].

Великий внесок у боротьбу з торгівлею людьми зроблено в рамках Міжнародної організації праці (МОП). МОП також активно здійснює програми технічної допомоги у боротьбі з дитячою працею, кабальною працею та іншими неприйнятними формами експлуатації. МОП подає інформацію Робочій групі з сучасних форм рабства; своєю чергою, діяльність Робочої групи висвітлює те, як витримуються конвенції МОП, і ті випадки, коли МОП може надати допомогу у вирішенні проблем [Краєвська, с. 85].

Вагомий внесок у протидію торгівлі людьми належить Всесвітній організації охорони здоров'я (ВООЗ). Під час слухань, що проводять у Робочій групі, представники ВООЗ засвідчили, що сексуальна експлуатація, боргова кабала, торгівля дітьми та практика апартеїду становлять серйозну небезпеку для розумового та соціального розвитку дітей, які стали жертвами насилля. Експлуатація з сексуальною метою також збільшує небезпеку поширення вірусу імунодефіциту людини (ВІЛ) та СНІДу [Краєвська, с. 86].

Рабство й практика, подібна до рабства, є предметом багатьох нарад та доповідей, що здійснюються під егідою ЮНЕСКО. Наприклад, ЮНЕСКО фінансує дослідження Міжнародного католицького дитячого бюро з питань захисту неповнолітніх від порнографії.

Дитячий фонд ООН – ЮНІСЕФ – відіграє визначну роль у здійсненні міжнародних стратегій, пов'язаних із сучасними формами рабства [Краєвська, с. 86]. Одним із напрямів роботи міжнародних громадських організацій (як-от «Інститут відкритого суспільства», «Співпраця жінок Сходу і Заходу») є

діяльність із допомоги та підтримки нових НДО з протидії торгівлі людьми та співпраці НДО у Центрально-Східній Європі та країнах СНД [Монастирська, с. 170].

Факт поширення в XXI столітті явища торгівлі людьми, як одного з видів транснаціональної злочинної діяльності, кинув виклик усій світовій спільноті, нівелюючи основні права і свободи людини та загальноприйняті норми і принципи міжнародного права. Заходи боротьби із цим явищем мають ґрунтуватися на комплексному підході та реалізовуватись шляхом консолідації зусиль урядових структур, міжнародних організацій, кожного окремого члена суспільства як країн походження, так і країн призначення і транзиту [Краєвська, с. 87].

У 2000 році відбулися історичні події в боротьбі за припинення торгівлі людей у всьому світі. У Сполучених Штатах почав діяти Закон про захист жертв торгівлі людьми (TVPA). ООН було прийнято Протокол про запобігання і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї був прийнятий, і 80 країн відразу ж його підписали. За останні 20 років це число збільшилося більш ніж удвічі. Сьогодні до Протоколу приєдналися 178 сторін. Протокол в даний час є одним з найбільш широко застосовуваних міжнародно-правових інструментів. З 2000 року 154 країни прийняли закони про боротьбу з торгівлею людьми. Проте, десять країн замість того, щоб виконувати свої зобов'язання щодо захисту жертв, мають «державну політику або зразок» торгівлі людьми, примусової праці, сексуального рабства, вербування або використання дітей-солдатів: Афганістан, Білорусь, Бірма, Китай, Куба, Ефіопія, Північна Корея, Росія, Південний Судан і Туркменістан [Richmond John Cotton 2020 TIP Report Celebrates 20 Years in the Fight to End Human Trafficking].

30 липня 2020 Джон Річмонд, посол з особливих доручень у Державному департаменті США з моніторингу та боротьби з торгівлею людьми у Доповіді присвяченій 20-річчю знаменитих історичних подій заявив: «Торгівля людьми це злочин на підставі обману та примусу, і ми можемо усунути помилки та

поліпшити ідентифікацію жертв, прийшовши до правильного розуміння природи цього злочину» [Richmond John Cotton 2020 TIP Report Celebrates 20 Years in the Fight to End Human Trafficking].

У законодавчих документах не надано чіткого визначення поняттю «торгівля людьми» [Висновок комітету Верховної Ради України]. Поширеною помилкою є думка, що торгівля людьми вимагає транскордонних процесів. У багатьох вітчизняних дослідженнях торгівлю людьми часто корелюється з незаконною міграцією. Насправді 77 відсотків виявлених жертв зазнають наруги всередині країни без будь-якого переміщення через кордон або навіть в інше місто [Richmond John Cotton 2019 TIP Report Calls on Governments to Dispel Misperceptions About Human Trafficking and Movement].

Усунення в законодавстві та дослідженнях неправильного сприйняття й інституціоналізація чіткого розуміння реалій цього злочину закладе основу для комплексної стратегії боротьби з торгівлею людьми.

У наш час незважаючи на системні протидії торгівлі людей, мільйони людей зазнають розумовий, фізичний, фінансовий примус і маніпулювання з боку торговців людьми. Злочинці отримують вигоду не тільки за рахунок експлуатації людей, але і за рахунок апатії та незнання природи цього злочину.

Торгівля людьми заперечує елементарні основи людської гідності, а боротьба проти цього злочину утверджує людські цінності. Відсутність рівного доступу до справедливості та соціального захисту — є живильним середовищем для процвітання торгівлі людьми. Заходами профілактики та протидії торгівлі людьми є розвиток у суспільстві таких чеснот як: гідність, безпека та повага.

Двадцятирічний досвід системних заходів протидії торгівлею людьми показав, що мільйонам людей, які щодня піддаються експлуатації, потрібно більше, ніж просто добрі наміри.

Швидкі рішення та універсальні стратегії мають поступитися місцем довгостроковим стратегічним підходам, що дають вимірний ефект. Європейська комісія про соціальний вимір вважає, що основою протидії

торгівлі людей є важливість розвитку правильного набору компетенцій для підтримки життєвого рівня, таких як громадянські компетенції, критичне мислення, ініціатива, готовність вирішувати проблеми, оцінка ризиків, прийняття рішень і конструктивне управління [Європейська комісія, 2016 р., Довідка про соціальний вимір у Європі].

У 2018 році Європейська комісія прийняла робочий документ про розвиток ключових компетенцій для навчання протягом всього життя людини в умовах XXI століття [Proposal for a COUNCIL RECOMMENDATION on Key Competences for Life Long Learning]. Особливе значення у цьому документі приділено громадянській компетенції. Вона включає як особисту так і соціальну перспективи та охоплює цілий спектр цінностей, поглядів, навичок та знання, критичне розуміння, зосереджені на концепції громадянства.

Основною частиною громадянської компетенції є критичне мислення, розуміння та критичне використання всіх форм медіа. Громадянська компетентність приділяє значну роль розвитку громадянству, демократичним цінностям та правам. Розуміння необхідності підтримки сталого суспільства, економіки та екосистеми, а також практикувати стійкий спосіб життя є ключовими елементами громадянської компетентності. Важливо надати можливість людям діяти як відповідальні, активні громадяни («здатні внести свій внесок у мирне, толерантне, всеосяжне та безпечне суспільство») [Жидецький; Пряхіна].

Дослідник законодавчої бази протидії торгівлі людьми у країнах Балтії В. Чумак відзначає, що «у 2002 р. Сеймом Латвії були прийняті зміни в кримінальному Законі. Він був доповнений статтями 154.1 і 154.2, що визначають поняття торгівлі людьми та обумовлюють відповідальність за згадані дії. Ніколи раніше законодавство Латвії не стикалося зі згаданою проблемою і необхідністю визначити відповідальність за відповідні дії. Кримінальний Закон передбачає відповідальність і санкції за торгівлю людьми, обумовлюючи набагато більшу важку відповідальність, якщо торгівля людьми здійснена щодо неповнолітніх або групою осіб за попередньою

змовою, але сама важка відповідальність передбачена, якщо злочин викликав тяжкі наслідки або це зробила організована група. Литва була першою з держав Балтії, яка в липні 1998 року прийняла закони, які передбачали кримінальну відповідальність за торгівлю людьми. Злочинцеві загрожує від чотирьох до восьми років тюремного ув'язнення. Кримінальний кодекс Естонії містить статтю 1243. Незаконне позбавлення волі – (1) Незаконне позбавлення людини волі – карається штрафом або арештом, або позбавленням волі на строк до одного року. Те саме діяння, поєднане з застосуванням небезпечного для життя чи здоров'я насильства, – карається штрафом або позбавленням волі на строк до п'яти років» [Чумак].

Скілька країн та організацій, які виробили передовий досвід у протидії торгівлі людьми. Зокрема, у Швеції прийнято інноваційну модель, що полягає в криміналізації покупців сексуальних послуг, а не надавачів послуг. У 1999 році Швеція прийняла інноваційний закон, який криміналізує покупців сексуальних послуг. Цей підхід називається «Шведською моделлю» або «моделлю відсутності попиту». Мета – зменшити попит на сексуальні послуги, що в свою чергу має потенційно знизити торгівлю людьми. У Швеції існує розвинена система підтримки жертв торгівлі людьми. Їм надають різні види підтримки, включаючи юридичну, медичну, психологічну та соціальну допомогу. Крім цього, Швеція активно веде роботу з профілактики торгівлі людьми через освітні кампанії та громадські заходи. Зокрема, проводяться інформаційні кампанії для підвищення усвідомленості про наслідки та ризики залучення до цього явища. Швеція активно співпрацює на міжнародному рівні з іншими країнами та організаціями, обмінюючи досвідом та ресурсами для протидії торгівлі людьми.

У Філіппінах розроблено ефективну систему захисту та підтримки жертв торгівлі людьми. Філіппіни активно працюють у сфері протидії торгівлі людьми, використовуючи комплексний підхід, який охоплює кілька напрямків. У 2003 році Філіппіни прийняли Anti-Trafficking in Persons Act, який забороняє торгівлю людьми, встановлює відповідальність за це злочин та

передбачає строге покарання для порушників. Цей закон також забезпечує захист та підтримку для жертв. У цій країні створено «Inter-Agency Council Against Trafficking» (IACAT), організацію, що координує зусилля різних урядових відомств у боротьбі з торгівлею людьми. Це сприяє ефективнішій взаємодії між різними органами та забезпечує комплексний підхід. Філіппіни

розвинули систему захисту та підтримки для жертв торгівлі людьми. Це включає в себе доступ до правової допомоги, медичної допомоги, психологічної підтримки та реінтеграції у суспільство. У країні проводяться

різноманітні освітні та інформаційні кампанії для громадськості та особливо

для вразливих груп населення. Ці заходи спрямовані на усвідомлення ризиків

та профілактику торгівлі людьми. Філіппіни також активно співпрацюють з

міжнародними організаціями та іншими країнами у боротьбі з торгівлею

людьми, обмінюючи досвідом та ресурсами для підвищення ефективності

боротьби з цим явищем.

У Норвегії широко використовуються освітні програми, спрямовані на попередження та виявлення торгівлі людьми. Ці програми орієнтовані як на громадськість, так і на професійні групи, такі як поліція, працівники

соціальної сфери та медичні працівники. Норвегія розвинула ефективну

систему підтримки та захисту для жертв торгівлі людьми. Це включає доступ

до безкоштовної юридичної допомоги, медичного обслуговування,

психологічної підтримки та соціальної реінтеграції. Норвегія активно

співпрацює з іншими країнами, включаючи участь у міжнародних програмах

та обмін досвідом, що допомагає покращувати її власні стратегії протидії

торгівлі людьми. Країна має строге законодавство, спрямоване на боротьбу з

торгівлею людьми. Воно передбачає криміналізацію та покарання за участь у

торгівлі людьми, а також захист прав жертв. Норвегія активно просуває

громадське обговорення та усвідомлення проблеми торгівлі людьми через

медіа, освітні програми та громадські ініціативи.

Важливий внесок належить і таким міжнародним організаціям як Організація Об'єднаних Націй (ООН) та Інтерпол, які працюють над

глобальними ініціативами та спільними програмами для протидії торгівлі людьми, обміном інформацією та підтримкою для різних країн.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) грає ключову роль у протидії торгівлі людьми як на міжнародному рівні, зокрема:

- розробляє міжнародні конвенції та документи, спрямовані на протидію торгівлі людьми, такі як «Протокол про запобігання, придушення та покарання торгівлі людьми». Ці документи визначають стандарти та правила, які держави повинні впроваджувати для боротьби з цим явищем.

- Надає технічну підтримку країнам у розробці та впровадженні національних стратегій протидії торгівлі людьми. Це включає в себе консультації, тренінги та обмін досвідом.

- Здійснює дослідження та аналізи, що допомагають у розумінні та виявленні причин та механізмів торгівлі людьми. Ця інформація є ключовою для розробки ефективних стратегій боротьби з цим явищем.

- Сприяє розробці та впровадженню механізмів захисту та підтримки жертв торгівлі людьми, забезпечуючи доступ до правової, медичної та психологічної допомоги.

- Координує співпрацю між різними країнами, міжнародними організаціями та громадським сектором для спільних зусиль у протидії торгівлі людьми. Це включає обмін інформацією, навчання та спільні програми.

Висновки до другого розділу

Таким чином, У 2010 році Україна взяла на себе зобов'язання щодо виконання вимог Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, як країна, яка визнає злочин торгівлі людьми неприпустимим діянням щодо людини та яка готова боротися із цим явищем, докладаючи при цьому

максимальних ресурсів та зусиль. В Україні було прийнято відповідне національне законодавство щодо профілактики торгівлі людьми, зокрема Закон України «Про протидію торгівлі людьми», Державну соціальну програму протидії торгівлі людьми, Стандарт надання соціальної послуги протидії людям та інші.

Основними суб'єктами профілактики торгівлі людьми в Україні є структури Міністерства соціальної політики та Міністерства освіти і науки України, Національна поліція, Державна прикордонна служба України, громадські організації (Ла-Страда України та ін).

Є кілька країн та організацій, які виробили передовий досвід у протидії торгівлі людьми. Зокрема, у Швеції прийнято інноваційну модель, що полягає в криміналізації покупців сексуальних послуг, а не надавачів послуг. Це спрямовано на зменшення попиту, що знижує торгівлю людьми. У Філіппінах розроблено ефективну систему захисту та підтримки жертв торгівлі людьми.

Створено «Inter-Agency Council Against Trafficking» (IACAT), організацію, що координує зусилля різних урядових відомств у боротьбі з торгівлею людьми.

У Норвегії акцент робиться на попередженні та освіті. Програми в школах та громадська думка спрямовані на усвідомлення ризиків та наслідків торгівлі людьми. Важливий внесок належить і таким міжнародним організаціям як Організація Об'єднаних Націй (ООН) та Інтерпол, які працюють над глобальними ініціативами та спільними програмами для протидії торгівлі людьми, обміном інформацією та підтримкою для різних країн.

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ ІІІ. РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ

НУБІП України

3.1. Діагностика поінформованості населення щодо торгівлі людьми

Діагностика поінформованості населення щодо проблеми торгівлі людьми включає оцінку рівня усвідомлення та знань громадськості про це явище. Для цього використовуються різні методи та підходи, зокрема:

А) Опитування та соціологічні дослідження. Проведення опитувань серед населення є одним з основних методів оцінки рівня усвідомленості. Це дозволяє з'ясувати, наскільки люди розуміють природу та ризики торгівлі людьми, їх знання про це явище, і чи вміють вони розізнати потенційні ситуації.

Б) Аналіз медіа та інформаційних ресурсів. Оцінка відображення теми торгівлі людьми у медіа та інших джерелах інформації дає уявлення про те, наскільки актуально та повноцінно ця проблема представлена в суспільстві.

В) Вивчення освітніх програм та виховних заходів, що передбачає їх організацію та проведення для різних груп населення (школярів, студентів, професіоналів тощо) і подальше вимірювання змін у їхніх знаннях та усвідомленості стосовно торгівлі людьми.

Г) Аналіз соціальних мереж та інтернет-форумів. Дослідження обговорень та інформаційних потоків у соціальних мережах дозволяє зрозуміти, як люди сприймають та обговорюють проблему торгівлі людьми в онлайн-середовищі.

Д) Використання індикаторів та статистики, включає аналіз статистичних даних щодо числа повідомлень про випадки торгівлі людьми, рівня свідомості в різних регіонах, ефективності превентивних програм тощо.

Дослідник проблем інтерв'ювання респондентів щодо торгівлі людьми Дуфенюк О. М., акцентує увагу на необхідності врахування ряду особливостей, особливо у процесі роботи із дітьми. «Під час розслідування

торгівлі людьми, при якому жертвою стала дитина, методика роботи має певні особливості, пов'язані з цією обставиною. Тут «входять в гру» додаткові вимоги та додаткові тактичні прийоми, які покликані забезпечити найкращі інтереси для дитини, визначені міжнародною спільнотою. Часто такі діти виявляються за межами рідної країни, зовсім без підтримки з боку близьких родичів, без елементарних засобів для існування та в стані психологічного стресу. Тому існують уніфіковані стандарти опіки та роботи з такими дітками, яких має дотримуватись кожна цивілізована держава, на території якої було виявлено злочин» [Дуфенюк].

Серед іншого комплекс спеціальних заходів повинен охоплювати наступні елементи:

- забезпечення догляду та опіки над дитиною з дотриманням прав та поваги до честі і гідності дитини;

- надання медичної, юридичної, психоемоційної, соціальної та іншої необхідної допомоги; недопустимість отримання доказів шляхом обману, застосування сили чи примушування;

- наявність ефективної процедури ідентифікації жертв торгівлі людьми;
- недопустимість притягнення дітей за злочини, які були вчинені у позиції потерпілого торгівлі людьми;

- вжиття заходів для встановлення та знаходження членів сім'ї дитини, вжиття заходів для їх з'єднання, але разом з тим і оцінка ризиків (чи дійсно повернення дитини у сім'ю відповідає інтересам дитини);

- впроваджено соціальну політику та спеціальні програми з підтримки та реінтеграції дитини;

- вжиття заходів щодо забезпечення матеріальної компенсації шкоди, завданої злочином;

- надано дитині з урахуванням ступеня її зрілості та віку (якщо дозволяє її стан, сформоване вміння будувати власну думку) можливості вільно відповідати на питання, приймати рішення,

– вжиття заходів щодо спеціальної підготовки осіб, у тому числі юристів, які працюють з дітьми-жертвами торгівлі людьми [Toolkit to Combat Trafficking in Persons. Global Programme against Trafficking in Human Beings, с. 151-152].

Два останні положення викликають особливе зацікавлення у контексті цієї доповіді, оскільки, по-перше, необхідно створити сприятливі умови для комунікації дитини з поліцією і отримання від неї інформації; по-друге, необхідно довести до відома поліцейських про особливості роботи з такою категорією потерпілих.

Власне, пошуку хоча б часткових відповідей на питання, як це якісно зробити, присвячено публікацію. Тактика допиту присвячено численні публікації, тому не будемо описувати загальновідомі етап, типові пізнавальні, технічні та управлінські прийоми, процесуальну регламентацію. Зосередимо увагу на тих аспектах, які обумовлені специфікою кримінального правопорушення і участі в ньому неповнолітнього чи малолітнього.

Враховуючи результати узагальнення М. Долтриджа, викладені у підготовленому ним «Довіднику щодо захисту прав дітей-жертв торгівлі людьми у Європі», можна визначити, що успішна розмова з дитиною залежить від ступеня обізнаності з наступними блоками відомостей:

1. Інформація про особу дитини – вік, стадію розвитку, ступінь психологічної зрілості, рівень розуміння, якість пам'яті та реакція дитини, схильність до навіювання, знання мови та її використання, соціальні, культурні та релігійні особливості, освітній рівень, здатність дитини сприймати те, що з нею відбулося в широкому контексті інших подій та ін.
2. Інформація про досвід дитини – життєвий досвід, останній досвід, стан здоров'я, зокрема травмування, пов'язане з перебуванням в статусі жертви торгівлі людьми, болісний досвід, наприклад, сексуального насильства, ймовірність переказу дитиною завченої історії, спеціально придуманої для поліції, ймовірність того, що дитина налякана чи піддається психологічному тиску, очікування дитини щодо бесіди з поліцією, обізнаність

щодо можливих варіантів розвитку подій далі, наявність почуття незахищеності, що виникає у зв'язку з загрозою репатріації чи повернення під контроль торговців людьми, допомога, яка надається на даний час дитині, умови проживання і загальна обстановка в місці мешкання т. д.;

3. Інформація про допит (процесуальне інтерв'ю, бесіду) – присутність перекладача, місце, час обстановка проведення (безумовно, що), конфіденційність розмови, характер попередніх бесід і т. д.;

4. Інформація про особу, яка веде допит (процесуальне інтерв'ю, бесіду) – стать особи (бажано щоби допит проводила особа однієї статі з дитиною), осяг (форма може негативно вплинути на хід розмови, спровокувати додатковий стрес), мовна компетенція, професійний досвід, об'єктивність і гострота сприйняття, наявність емоційного контакту дитини з перекладачем, знання можливих варіантів розвитку подій для дитини, поверхнєве або близьке знайомство з дитиною, обізнаність про країну походження дитини, особистий життєвий досвід, власні соціальні, культурні та релігійні світоглядні цінності та ін.

5. Інформація про ризики – при проведенні допиту (процесуального інтерв'ю, бесіди) з дітьми слід враховувати ймовірність наступних ризиків:

5.1. Ризик формування неправдивих відомостей у пам'яті дитини (навіюваність дитини), що може виникнути у відповідь на спостереження, що при повідомленні певної інформації, вона викликає в оточуючих осуд, негативні емоції; часте повторення навідних питань, формулювання підказок, що з часом може привести до бажання пристосуватися дитини до особи, яка проводить допит; надання дитині дезорієнтуючої інформації про події, які відбулися, що може ускладнити процес спонтанного пригадування, особливо у дітей від 4 до 6 років; нав'язування дорослими певних неправдивих спогадів про подію, що приводить до узгодження з попереднім досвідом дитини;

5.2. Ризик прямого обману – діагностувати складно, може виявлятися у деяких невербальних формах;

5.3. Ризик замкнутості або перекручування показань, якщо дитину опитують в присутності ймовірних торгівців [Reference Guide on Protecting the Rights of Child Victims of Trafficking in Europe, с. 119–133].

При підготовці до розмови з дитиною необхідно здійснити планування та визначити блоки питань, які необхідно з'ясувати. Їх умовно можна розділити на такі підгрупи: питання про етап вербування, питання про етап транспортування, питання про етап передачі «клієнтам», умов перебування та експлуатації, питання про осіб, які контактували з дитиною. Однією з важливих умов забезпечення психологічного комфорту дитини при контакті з поліцією є використання спеціально обладнаних приміщень, про які більш докладно йшлося в одній з попередніх публікацій [Дуфенюк].

При проведенні допиту дитини, яка постраждала від торгівлі людьми, доцільно використати англійську PEACE-модель процесуального інтерв'ю, яка щоправда почала впроваджуватись у практиці допитів підозрюваних, щоби змістити акцент від мети «отримання зізнання» до мети «отримати інформацію», а докази «хай говорять самі за себе» [Не зізнання, а докази іноземні експерти про механізм процесуального інтерв'ю]. Втім, така методика роботи в силу свого підтвердженого позитивного ефекту може бути застосована не тільки для проведення процесуальних інтерв'ю підозрюваних, але й потерпілих від злочину та свідків. Нагадаємо, PEACE-модель комунікації поліції з дитиною в рамках кримінального провадження передбачає наступні етапи: планування і підготовка – ознайомлення і встановлення контакту – перший вільний виклад – уточнення і розкриття – завершення інтерв'ю – оцінка. Для кожного етапу характерний свій набір тактичних прийомів, які забезпечують досягнення якісного результату. Більш докладно про ці етапи та тактичні прийоми можна дізнатись з поданого нижче джерела [Дуфенюк].

У жовтні 2022 року було проведено дослідження дослідницькою агенцією Info-Sapiens на замовлення Представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) – Агентства ООН з питань міграції в Україні – за фінансової

підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Дослідження було здійснене шляхом національного репрезентативного опитування у липні-серпні 2022 року, методом телефонних інтерв'ю з дзвінками на мобільні.

Опитування недостатньою мірою охоплює українців за кордоном і мешканців територій, тимчасово окупованих в 2022 із обмеженим доступом до користування послугами українських мобільних операторів Sapiens на замовлення Представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) Агентства ООН з питань міграції в Україні за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Обсяг вибірки становив 5077 респондентів, із них 2130 чоловіків та 2947 жінок. Вибірка є репрезентативною для населення, старшого від 16 років, кожної області України та м. Києва, але не включає мешканців невідконтрольних Урядом територій Донецької та Луганської областей та Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

УЯВІТЬ, ЩО ЛЮДИНА, ЯКІЙ ВИ ДОВІРЯЄТЕ, ЗАПРОПОНУВАЛА ВАМ ВИСОКООПЛАЧУВАНУ РОБОТУ У ТІЙ СФЕРІ, В ЯКІЙ ВИ БАЖАЄТЕ ПРАЦЮВАТИ. ЧИ ВИ ПОГОДИЛИСЯ Б?

Рис.3.1.1 Результати відповідей на запитання

джерело: https://ukraine.com.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/Survey%20results_UKR_web.pdf

У даному дослідженні МОМ визначали % людей, які постраждали від повномасштабної війни, якщо людина обрала принаймні один із факторів, а саме: втрата доходу, втрата роботи, погіршення психічного здоров'я, роз'єднання із сім'єю, життя в окупації, втрата майна, заощаджень чи житла, неможливість гідно жити та купувати елементарні речі, голод чи смерть близьких. У процесі дослідження встановлено, що 85% населення України постраждало від війни. 27% респондентів погодились би прийняти хоча б одну ризиковану пропозицію щодо роботи за кордоном, тоді як у 2021 році таких було 20%. 13% респондентів готові працювати у замкнених приміщеннях без змоги вільно залишити робоче місце, у порівнянні із показником 2021 року, коли таких респондентів було 8% (див. Рис 3.1.1.)

Більшість з українців, при моделюванні ситуації виїзду за кордон через воєнні дії, із тих, хто перевіряв би інформацію щодо пропозицій для біженців, робили б це через інтернет (72%), Гарячу лінію (68%), а також перевірку людини, яка зробила цю пропозицію, або відповідної програми/Організації (60%) (див. Рис 3.1.2).

? ЯКБИ ВИ ВИЇЗДЖАЛИ ЗА КОРДОН ЧЕРЕЗ ВОЄННІ ДІЇ, ВИ БИ ПОГОДИЛИСЯ:

Рис.3.1.2. Результати відповідей на запитання

Джерело: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/Survey%20results_UKR_web.pdf

Результати засвідчують, що кожен другий українець готовий прийняти принаймні одну ризиковану пропозицію, яка може призвести до потрапляння в ситуації експлуатації, торгівлі людьми або насильства. Не виявлено особливостей уразливої групи за розміром населеного пункту, освітою, доходом і навіть переміщенням вочевидь через те, що від війни постраждало практично все населення України (див. Рис. 3.1.3).

ПОРТРЕТ УРАЗЛИВОЇ ГРУПИ

Рис.3.1.2. Портрет уразливої групи українців

Джерело: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/Survey%20results_UKR_web.pdf

29% молодих людей віком 15-29 років вважають, що ризику немає, коли ризикована пропозиція надійшла від довіреної особи чи якщо поставитись до неї з обережністю. 22% людей старшого віку (тих, кому 60 років і більше) взагалі не вірять у такі ризики (див. Рис. 3.1.4).

Серед опитаних чоловіків упевненість у тому, що з ними особисто ніколи не станеться випадку експлуатації, торгівлі людьми або жорстокого поводження чи насильства, є вищою, ніж серед жінок (див. Рис. 3.1.5).

НА ВАШУ ДУМКУ, ЧИ Є РИЗИК ЕКСПЛУАТАЦІЇ, ЯКЩО ВИ ПРИЙМЕТЕ ОДНУ З ПРОПОЗИЦІЙ РОБОТИ АБО ІНШИХ ПОСЛУГ / ДОПОМОГИ?

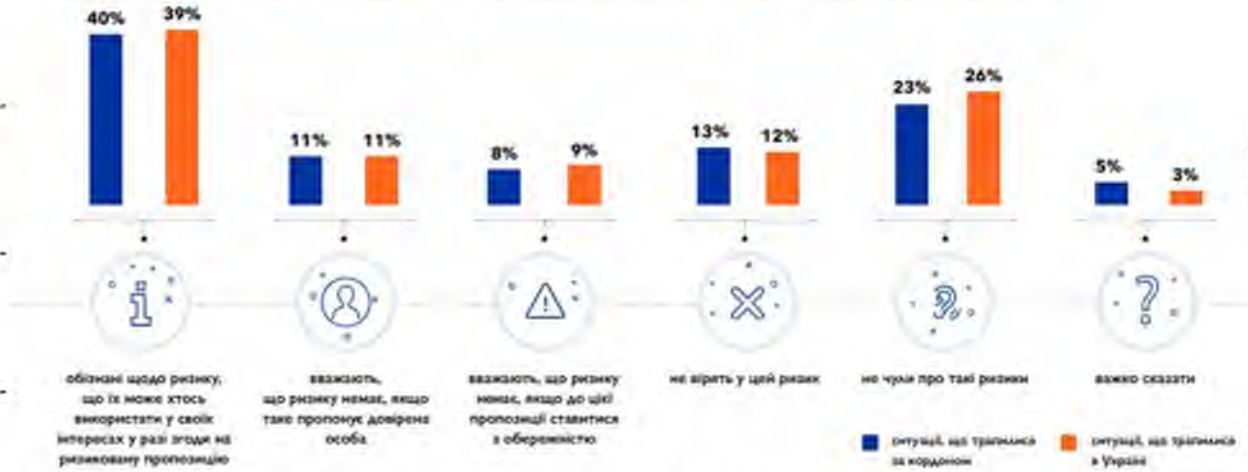

Рис.3.1.4. Результати відповідей на запитання про ризик експлуатації

[джерело: <https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/Survey>

[%20results_UKR_web.pdf](#)]

НА ВАШУ ДУМКУ, НАСКІЛЬКИ ЙМОВІРНО, ЩО ВИПАДКИ ЕКСПЛУАТАЦІЇ, ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ЧИ НАСИЛЬСТВА МОЖУТЬ СТАТИСЯ З ВАМИ ОСОБИСТО?

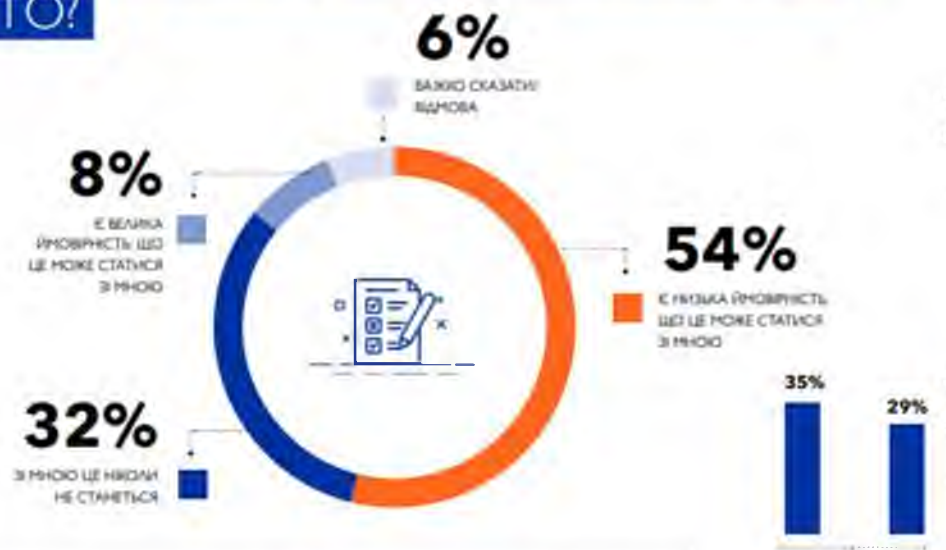

Рис. 3.1.5. Результати відповідей на запитання про ймовірну експлуатацію

[джерело: <https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/Survey>

[%20results_UKR_web.pdf](#)]

У процесі дослідження також встановлено, що найбільший відсоток осіб, які потерпають від торгівлі людьми, це – трудова експлуатація – 86% (39% в сільському господарстві, 31% – у сфері будівництва, 15% – на виробництві); сексуальна експлуатація – 7%; примусове втягнення у злочинну діяльність – 3%; примусове втягнення у збройний конфлікт – 2%; примусове жебракування – 1% (див. Рис. 3.1.6).

ЗА ФОРМОЮ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

ЗА СФЕРОЮ ТРУДОВОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

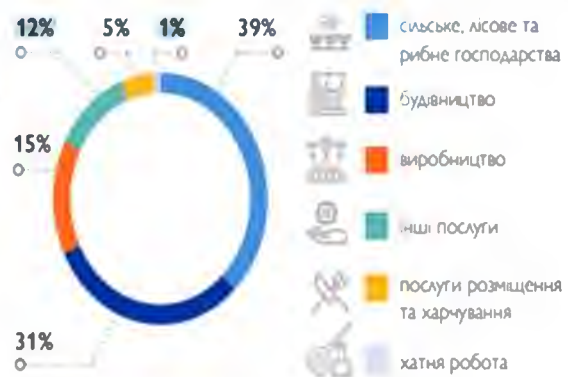

Рис. 3.1.6. Торгівля людьми: дані представництва МОМ в Україні (січень – вересень 2023 р.)

[джерело: <https://ukraine.iom.int/uk/resources/torhivlya-lyudmy-dani-predstavnytstva-mom-v-ukrayini-sichen-veresen-2023-r>]

Фахівці міжнародної організації з міграції (МОМ), також провели дослідження серед українців, зокрема і переселенців. До організації на гарячу лінію по допомогу уже в 2023 році звернулося 37 тисяч людей, серед яких більше половини – вимушені мігранти. Починаючи з 24 лютого 2022 року, збільшилася кількість дзвінків практично вдвічі. Якщо в попередні роки за рік було приблизно 20 тисяч дзвінків, то за статистикою 9-місячної 2023-го, вже 37 575 дзвінків. Щодо дзвінків і профілю абонентів, хто звертається на цю гарячу лінію, то 69% – це жінки, і, що цікаво, це більше 60% внутрішньо переміщені особи. Коли почалося повномасштабне вторгнення, то дуже багато було звернень, куди виїхати, як виїхати. Зараз в Україні у зв'язку з війною є

також нова форма експлуатації – це примусове втягнення у збройний конфлікт.

Усвідомленість проблеми торгівлі людьми варіюється в залежності від регіону, культурних особливостей та освітнього рівня населення. У деяких регіонах, де проводять активні освітні кампанії та просвітницькі заходи, усвідомленість про торгівлю людьми є високою. Однак у більшості місць, особливо в тих, де це явище менш видиме або тема недостатньо представлена у медіа, усвідомленість є низькою.

Загальні знання про проблему торгівлі людьми є відсутніми або обмеженими серед широкого кола населення, особливо серед тих, хто не має прямого досвіду чи освіти щодо цього питання. Дослідження свідчать, що відповідь на запитання «Чи вважаєте Ви проблему торгівлі людьми актуальною для України?», відповідь «Так» дали 62,4% респондентів ... У процесі інтерв'ювання відповіді на запитання про законодавчі акти та документи, які містять положення стосовно проблеми торгівлі людьми на міжнародному рівні та в Україні, засвідчили недостатність знань... На запитання «Чи погодилися б Ви на нелегальне працевлаштування?» позитивно відповіли 63%, пояснюючи необхідність забезпечувати сім'ю... На запитання «Які ризики існують при нелегальному працевлаштуванні в Україні та за кордоном?» розгорнуту відповідь могли дати тільки 19% [Данильчук].

Ще однією складністю є те, що деякі випадки торгівлі людьми можуть залишатися непоміченими або неповідомленими, що робить важче визначити реальний розмір проблеми та її вплив на суспільство.

Загалом, це проблема, що вимагає постійної уваги та зусиль для підвищення усвідомленості населення про торгівлю людьми та її наслідки.

3.2. Програма первинної профілактики торгівлі людьми

Програма первинної профілактики торгівлі людьми включає ряд основних етапів із відповідним змістом, формами та методами інформаційно-просвітницької роботи.

Етап 1: Освіта та Навчання

Цей етап передбачає розробку навчальних програм: введення тем про гідність, права людини, торгівлю людьми та безпеку в онлайн і офлайн навчанні для учнів шкіл та студентів.

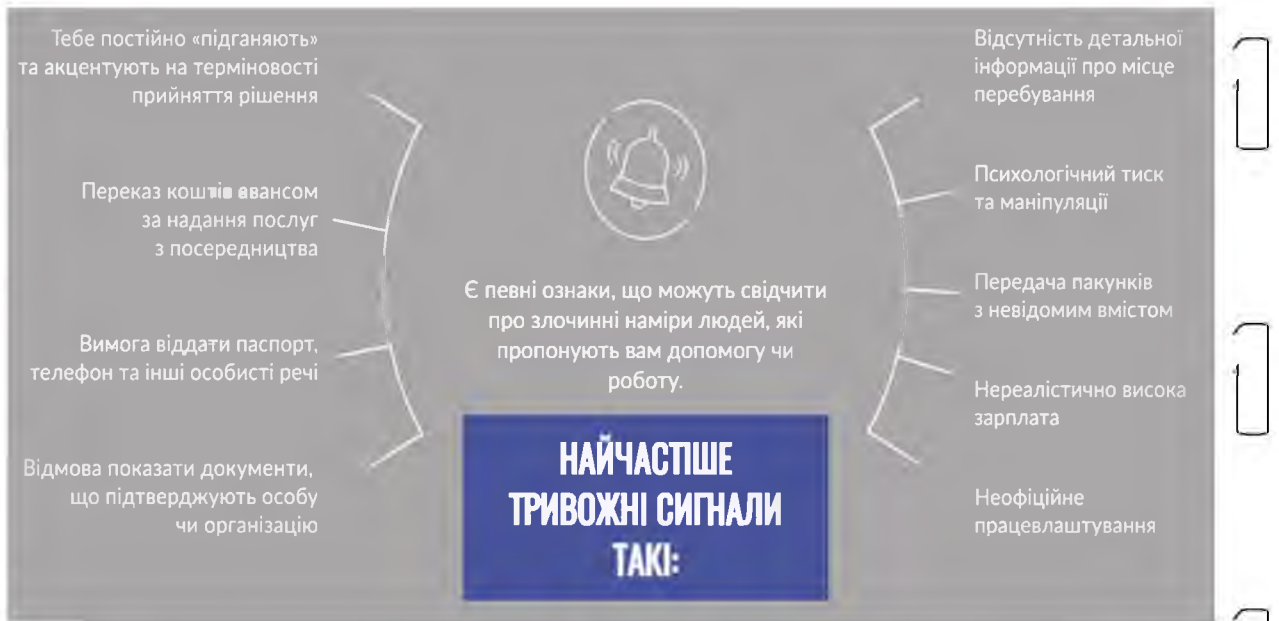
Тренінги та робочі семінари, організація тренінгів для вчителів, батьків та громадян щодо розпізнавання ознак та профілактики торгівлі людьми.

На даному етапі важливо інформаційно-просвітницька робота щодо сутності проблеми торгівлі людьми, тривожних сигналів, які можуть свідчити про небезпеку експлуатації людини, знання як подбати про власну безпеку та контакти відповідних служб куди можна звернутися у разі небезпеки (див.

Рис.3.2.1 – 3.2.4).

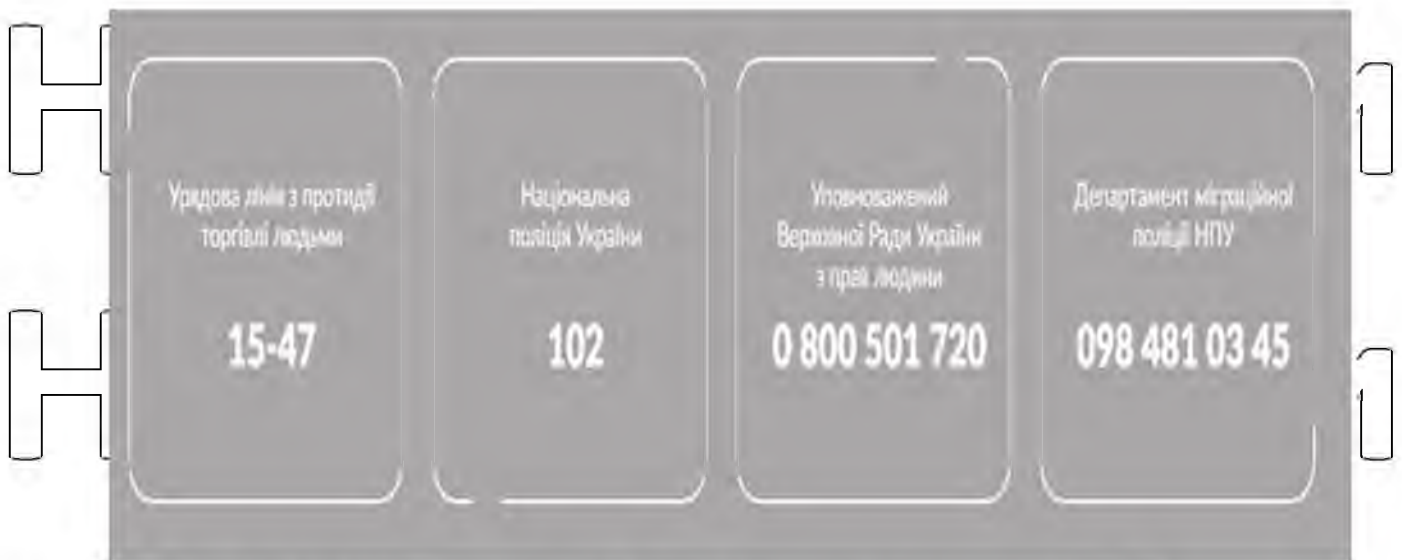
Рис.3.2.1. Що таке торгівля людьми

Рис. 3.2.2. Найчастіші тривожні сигнали

Рис. 3.2.3. Як подбати про власну безпеку

Рис.3.2.4. Контакти відповідних спеціалізованих служб

Етап 2: Підтримка Економічної Самодостатності

Тренінги та курси для працевлаштування: надання уразливим групам технічних навичок та підготовки для поліпшення їхньої економічної самодостатності. Підприємництво та малий бізнес: сприяння розвитку підприємницьких навичок та підтримка уразливих груп у створенні власного бізнесу.

Активними методами основної частини тренінгу є навчальні ігри – рольова та моделююча. Рольова гра – навчальна гра, в ході якої учасники імітують реальну ситуацію через виконання призначених ролей. Мета рольової гри полягає в набутті досвіду поведінки чи ставлення, а також певних навичок. Важливо, щоб усі учасники знали і розуміли ідею своєї ролі та мету рольової гри взагалі. Обов'язково необхідно по завершенні гри всім учасникам дати можливість вийти з ролі – сказати кілька слів про почуття, враження чи думки. Ефективніше за все використовувати рольові ігри на завершальних стадіях вивчення тем.

Рис.3.2.5. Етапи тренінгу

Аналіз конкретних ситуацій (англ. case study) – це метод роботи з реальними життєвими ситуаціями, спрямований на визначення певних проблем, недоліків та пошук шляхів їх уникнення. Застосування даного методу дає змогу пересвідчитись у реальності існування проблеми, проаналізувати причини її виникнення та визначити можливі шляхи запобігання. Для занять використовуються історії постраждалих від торгівлі людьми, історії звернень на Національну «гарячу лінію» з питань запобігання торгівлі людьми [Левченко; Ковальчук; Удалова].

Організація заняття з використання альтернативних методик щодо протидії торгівлі людьми має включати такі етапи: актуалізація, усвідомлення змісту, рефлексія. За допомогою цих етапів розвивається критичне мислення у підлітків та є засобом попередження торгівлі людьми. Необхідним та доцільним є широке використання наочності. Візуальність підсилює та зосереджує увагу. Серед роздаткових матеріалів можуть бути схеми чи таблиці, плакати, буклети, брошури, закладки тощо.

Основні методичні рекомендації до проведення занять з профілактики торгівлі людьми.

1. Включати заходи з профілактики торгівлі людьми в систему навчально-виховної діяльності навчального закладу і поєднувати їх з іншими профілактичними заходами зі схожих соціальних проблем.

2. Використовувати інтерактивні методи та форми роботи, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії і спрямовані на самостійний пошук істини, а також сприяють формуванню критичного мислення, прояву ініціативи і творчості.

3. Використання тренінгових технологій проведення занять з протидії людям.

4. Здійснювати заходи щодо попередження умов, які сприяють проявам протиправної поведінки серед учнівської молоді (рання профілактика).

5. Здійснювати заходи щодо оздоровлення умов середовища життєдіяльності учнів, що створюють можливість протиправної поведінки з їх боку і, одночасно, корекція особистої позиції (перший етап безпосередньої профілактики).

6. Здійснювати активацію заходів педагогічного впливу на осіб, які мають намір виїхати за кордон (другий етап безпосередньої профілактики).

7. Проводити аналіз факторів, які впливають на торгівлю людьми в Україні та в різних регіонах планети як одну з причин порушення прав людини й основних свобод особи; розкривати роль спеціальних органів в Україні, які здійснюють нагляд за дотриманням прав людини.

Етап 3: Соціальні Служби та Захист Прав

Створення Центрів Допомоги та Підтримки встановлення центрів, які надають конфіденційну допомогу, медичну асистенцію, юридичний захист та соціальну підтримку для жертв торгівлі людьми.

Гаряча лінія: запуск гарячої лінії для надання консультацій та допомоги в режимі 24/7.

Етап 4: Співпраця

Використання Технологій: розробка мобільних додатків та онлайн-ресурсів для доступу до інформації та підтримки.

Етап 5: Моніторинг та Оцінка

Система Моніторингу: впровадження системи моніторингу для відстеження ефективності програми та виявлення нових тенденцій у сфері торгівлі людьми.

Оцінка та Адаптація: регулярна оцінка програми та внесення коригувань з урахуванням змін у соціальному та економічному оточенні.

Отже, Програма первинної профілактики торгівлі людьми включає ряд основних етапів із відповідним змістом, формами та методами інформаційно-просвітницької роботи. Перший етап передбачає розробку навчальних програм: введення тем про гідність, права людини, торгівлю людьми та безпеку в онлайн і офлайн навчанні для учнів шкіл та студентів. На даному етапі важлива інформаційно-просвітницька робота щодо сутності проблеми торгівлі людьми, тривожних сигналів, які можуть свідчити про небезпеку експлуатації людини, знання як подати по власну безпеку та контакти відповідних служб куди можна звернутися у разі небезпеки. На другому етапі важливо проводити різноманітні тренінги та курси для працевлаштування: надання уразливим групам технічних навичок та підготовки для поліпшення їхньої економічної самодостатності. Третій етап передбачає створення Центрів Допомоги та Підтримки, а також розповсюдження інформації про них, зокрема таких, які надають конфіденційну допомогу, медичний супровід, юридичний захист та соціальну підтримку для жертв торгівлі людьми. Четвертий етап передбачає використання мобільних додатків та онлайн-ресурсів для доступу до інформації та підтримки. П'ятий етап – це моніторинг для відстеження ефективності програми та виявлення нових тенденцій у сфері торгівлі людьми.

Висновки до третього розділу

НУБІП УКРАЇНИ

У процесі дослідження встановлено, що найбільший відсоток осіб, які потерпають від торгівлі людьми, це – трудова експлуатація – 86% (39% в сільському господарстві; 31% – у сфері будівництва; 15% – на виробництві); сексуальна експлуатація – 7%; примусове втягнення у злочинну діяльність – 3%; примусове втягнення у збройний конфлікт – 2%; примусове жебракування – 1%. Усвідомленість проблеми торгівлі людьми варіюється в залежності від

НУБІП УКРАЇНИ

регіону, культурних особливостей та освітнього рівня населення. У деяких

НУБІП УКРАЇНИ

регіонах, де проводять активні освітні кампанії та просвітницькі заходи, усвідомленість про торгівлю людьми є високою. Однак у більшості місць, особливо в тих, де це явище менш видиме або тема недостатньо представлена

НУБІП УКРАЇНИ

у медіа, усвідомленість є низькою. Загальні знання про проблему торгівлі людьми є відсутніми або обмеженими серед широкого кола населення, особливо серед тих, хто не має прямого досвіду чи освіти щодо цього питання.

НУБІП УКРАЇНИ

Дослідження свідчать, що відповідь на запитання «Чи вважаєте Ви проблему торгівлі людьми актуальною для України?», відповідь «Так» дали 62,4% респондентів ... У процесі інтерв'ювання відповіді на запитання про

НУБІП УКРАЇНИ

законодавчі акти та документи, які містять положення стосовно проблеми торгівлі людьми на міжнародному рівні та в Україні, засвідчили недостатність знань. На запитання «Чи погодилися б Ви на нелегальне працевлаштування?»

НУБІП УКРАЇНИ

позитивно відповіли 63%, пояснюючи необхідність забезпечувати сім'ю. На запитання «Які ризики існують при нелегальному працевлаштуванні в Україні та за кордоном?» розгорнуту відповідь могли дати тільки 19%. Ще однією складністю є те, що деякі випадки торгівлі людьми можуть залишатися

НУБІП УКРАЇНИ

непоміченими або неповідомленими, що робить важче визначити реальний розмір проблеми та її вплив на суспільство.

Програма первинної профілактики торгівлі людьми включає ряд основних етапів із відповідним змістом, формами та методами інформаційно-просвітницької роботи. Перший етап передбачає розробку навчальних

програм: введення тем про гідність, права людини, торгівлю людьми та безпеку в онлайн і офлайн навчанні для учнів шкіл та студентів. На даному етапі важлива інформаційно-просвітницька робота щодо сутності проблеми

торгівлі людьми, тривожних сигналів, які можуть свідчити про небезпеку експлуатації людини, знання як подбати про власну безпеку та контакти відповідних служб куди можна звернутися у разі небезпеки. На другому етапі

важливо проводити різноманітні тренінги та курси для працевлаштування: надання уразливим групам технічних навичок та підготовки для поліпшення їхньої економічної самодостатності. Третій етап передбачає створення

Центрів Допомоги та Підтримки, а також розповсюдження інформації про них, зокрема таких, які надають конфіденційну допомогу, медичний супровід, юридичний захист та соціальну підтримку для жертв торгівлі людьми.

Четвертий етап передбачає використання мобільних додатків та онлайн-ресурсів для доступу до інформації та підтримки. П'ятий етап – це моніторинг для відстеження ефективності програми та виявлення нових тенденцій у сфері торгівлі людьми.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ

НУБІП УКРАЇНИ

Таким чином, торгівля людьми – це незаконне і гасмне переміщення людей через національні та міжнародні кордони, головним чином, із країн, що розвиваються, та деяких країн з перехідною економікою, кінцевою метою якого є постачання людей у ситуації сексуального чи економічного гноблення та експлуатації задля одержання прибутків вербувальниками, торгівцями та злочинними синдикатами, а також інша незаконна діяльність, така як примусова праця, фіктивні шлюби, нелегальне працевлаштування або фіктивне удочеріння.

НУБІП УКРАЇНИ

Із початком широкомасштабної російської агресії в Україні проблема торгівлі людьми загострилася з кількох причин. По-перше, через порушення прав людини, оскільки в умовах війни порушення прав людини часто стають загальним явищем, а нестабільність, відсутність контролю та правового захисту сприяють експлуатації людей, зокрема торгівлі. По-друге, через зростання вразливості. Люди, які опиняються у зоні конфлікту, стають більш вразливими через втрату домівок, родини, можливостей доходу. Це робить їх легшими цілями для торгівців людьми, які обіцяють допомогу або нові можливості, але насправді експлуатують їх. По-третє, через підвищений попит. У воєнний час попит на робочу силу, сексуальну експлуатацію або навіть військовий рекрутинг може зростати через потребу у ресурсах або обслуговуванні воєнного устаткування. По-четверте, через нестабільність та беззаконня. Військові конфлікти породжують нестабільність, відсутність правопорядку та збільшують беззаконня, що сприяє безкарності та розповсюдженню торгівлі людьми. Ці фактори спільно сприяють погіршенню ситуації з торгівлею людьми в Україні останніми роками, детермінуючи це явище ще більш небезпечним та розповсюдженим.

НУБІП УКРАЇНИ

Соціальні послуги з профілактики торгівлі людьми передбачають доведення до населення достатньої, аргументованої, прийнятної, з урахуванням культурного рівня та етичних стандартів інформації, яка повинна

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

сприяти виробленню у широких верств населення негативного ставлення до явища торгівлі людьми та пов'язаних з нею кримінальних правопорушень.

Проведення заходів з профілактики торгівлі людьми передбачають формування розуміння і ставлення суспільства до: дотримання прав людини, поваги до її честі та гідності; відповідальності за порушення прав і законних інтересів людини, заподіяння їй шкоди; недопустимості дискримінації за ознакою статі, раси, мови, кольору шкіри, віку, походження, стану здоров'я, релігії, культури, звичаїв і традицій, сімейного стану тощо; нетерпимості до експлуатації особи. Зміст соціальних послуг із профілактики торгівлі людьми

включає: а) інформування населення про явище «торгівлі людьми»; б) інформування про законодавчу базу у сфері протидії торгівлі людьми, можливостей для реабілітації та реінтеграції осіб, постраждалих від торгівлі людьми; в) інформування про правила безпечної поведінки з метою запобігання потрапляння в ситуації торгівлі людьми та про алгоритм дій особи у випадку потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; г) формування стратегічної поведінки та життєвих вмінь для можливості їх застосування в ситуаціях торгівлі людьми; г) навчання розпізнавання ситуацій торгівлі людьми, ризиків потрапляння в них та відповідному реагуванню на них; д)

здійснення впливу на формування правової культури громадян; е) інформування про діяльність органів державної влади, громадських та міжнародних організацій у сфері протидії торгівлі людьми, їхніх зобов'язань і можливостей; є) формування готовності населення звертатися за необхідними послугами у сфері протидії торгівлі людьми до органів державної влади, громадських та міжнародних організацій.

У 2010 році Україна взяла на себе зобов'язання щодо виконання вимог Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, як країна, яка визнає злочин торгівлі людьми неприпустимим діянням щодо людини та яка готова боротися із цим явищем, докладаючи при цьому максимальних ресурсів та зусиль. В Україні було прийнято відповідне національне законодавство щодо профілактики торгівлі людьми, зокрема Закон України

«Про протидію торгівлі людьми», Державну соціальну програму протидії торгівлі людьми, Стандарт надання соціальної послуги протидії торгівлі людьми та інші. Основними суб'єктами профілактики торгівлі людьми в Україні є структури Міністерства соціальної політики та Міністерства освіти і науки України, Національна поліція, Державна прикордонна служба України, громадські організації (На-Страда України та ін).

Є кілька країн та організацій, які виробили передовий досвід у протидії торгівлі людьми. Зокрема, у Швеції прийнято інноваційну модель, що полягає в криміналізації покупців сексуальних послуг, а не надавачів послуг. Це спрямовано на зменшення попиту, що знижує торгівлю людьми. У Філіппінах розроблено ефективну систему захисту та підтримки жертв торгівлі людьми. Створено «Inter-Agency Council Against Trafficking» (IACAT), організацію, що координує зусилля різних урядових відомств у боротьбі з торгівлею людьми.

У Норвегії акцент робиться на попередженні та освіті. Програми в школах та громадська думка спрямовані на усвідомлення ризиків та наслідків торгівлі людьми. Важливий внесок належить і таким міжнародним організаціям як Організація Об'єднаних Націй (ООН) та Інтерпол, які працюють над глобальними ініціативами та спільними програмами для протидії торгівлі людьми, обміном інформацією та підтримкою для різних країн.

У процесі дослідження встановлено, що найбільший відсоток осіб, які потерпають від торгівлі людьми, це – трудова експлуатація – 86% (39% в сільському господарстві; 31% – у сфері будівництва; 15% – на виробництві); сексуальна експлуатація – 7%; примусове втягнення у злочинну діяльність – 3%; примусове втягнення у збройний конфлікт – 2%; примусове жебракування – 1%. Усвідомленість проблеми торгівлі людьми варіюється в залежності від регіону, культурних особливостей та освітнього рівня населення. У деяких регіонах, де проводять активні освітні кампанії та просвітницькі заходи, усвідомленість про торгівлю людьми є високою. Однак у більшості місць, особливо в тих, де це явище менш видиме або тема недостатньо представлена у медіа, усвідомленість є низькою. Загальні знання про проблему торгівлі

людьми є відсутніми або обмеженими серед широкого кола населення, особливо серед тих, хто не має прямого досвіду чи освіти щодо цього питання.

Дослідження свідчать, що відповідь на запитання «Чи вважаєте Ви проблему торгівлі людьми актуальною для України?», відповідь «Так» дали 62,4% респондентів. У процесі інтерв'ювання відповіді на запитання про законодавчі

акти та документи, які містять положення стосовно проблеми торгівлі людьми на міжнародному рівні та в Україні, засвідчили недостатність знань. На запитання «Чи погодилися б Ви на нелегальне працевлаштування?» позитивно

відповіли 63%, пояснюючи необхідність забезпечувати сім'ю. На запитання

«Які ризики існують при нелегальному працевлаштуванні в Україні та за кордоном?» розгорнуту відповідь могли дати тільки 19%. Ще однією

складністю є те, що деякі випадки торгівлі людьми можуть залишатися непоміченими або неповідомленими, що робить важче визначити реальний розмір проблеми та її вплив на суспільство.

Програма первинної профілактики торгівлі людьми включає ряд основних етапів із відповідним змістом, формами та методами інформаційно-просвітницької роботи. Перший етап передбачає розробку навчальних

програм: введення тем про гідність, права людини, торгівлю людьми та безпеку в онлайн і офлайн навчанні для учнів шкіл та студентів. На даному

етапі важлива інформаційно-просвітницька робота щодо сутності проблеми торгівлі людьми, тривожних сигналів, які можуть свідчити про небезпеку

експлуатації людини, знання як подбати про власну безпеку та контакти відповідних служб куди можна звернутися у разі небезпеки. На другому етапі

важливо проводити різноманітні тренінги та курси для працевлаштування: надання уразливим групам технічних навичок та підготовки для поліпшення

їхньої економічної самодостатності. Третій етап передбачає створення

Центрів Допомоги та Підтримки, а також розповсюдження інформації про них,

зокрема таких, які надають конфіденційну допомогу, медичний супровід, юридичний захист та соціальну підтримку для жертв торгівлі людьми.

Четвертий етап передбачає використання мобільних додатків та онлайн-

ресурсів для доступу до інформації та підтримки. *Пятий етап* – це моніторинг для відстеження ефективності програми та виявлення нових тенденцій у сфері торгівлі людьми.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альманах передових технологій профілактики торгівлі людьми: практика і перспективи / Колектив авторів; під загальною ред. д-ра юрид. наук К. Левченко, канд. пед. наук Л. Ковальчук. К.: ТОВ «Агенство «Україна», 2011. 132 с.

2. Благута Роман. Вступне слово до учасників конференції. Сучасні механізми протидії торгівлі людьми : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (4 грудня 2020 року) / упор. Г. Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 180 с.

3. Висновок комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності на проект Закону України «Про внесення змін до статті 149 Кримінального кодексу України щодо приведення у відповідність до міжнародних стандартів» (реєстр. № 6243 від 27.03.2017 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61428

4. Висоцький В. М., Хатнюк Ю. А. Роль національної поліції України в системі національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми. Сучасні механізми протидії торгівлі людьми : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (4 грудня 2020 року) / упор. Г. Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 180 с. С 18-22

5. Гусев Л. Ю. Борьба с торговлей женщинами: история и современное положение в России и странах Шанхайской организации сотрудничества // Боротьба з торгівлею людьми: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Донецьк, 26 червня 2008 р.), Донецький юридичний інститут ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка, Фонд Ганса Зайделя. Донецьк, 2008. 278 с.

6. Данильчук Л. О. Теорія і методика соціальної профілактики торгівлі людьми засобами інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. .... д-ра пед. наук : 13.00.05. Тернопіль, 2018

7. Дуфенюк О. М. Міжнародний досвід організації child-friendly середовища під час кримінального провадження на прикладі процедури допиту дитини. *Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції* (16 травня 2019 р.).

Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С. 228-232.

8. Дуфенюк О. М. Підготовка до допиту потерпілих від торгівлі людьми (фокус уваги діти). *Сучасні механізми протидії торгівлі людьми: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції* (4 грудня 2020 року) / упор. Г. Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 180 с. С.44-

48.
9. Європейська комісія, 2016 р., Довідка про соціальний вимір у Європі. URL: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-social-dimension-europe_en.pdf

10. Жидецький Ю. Ц., Пряхіна Н. О. Соціально-педагогічні підходи до протидії торгівлі людьми: міжнародний досвід. *Сучасні механізми протидії торгівлі людьми: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції* (4 грудня 2020 року) / упор. Г. Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : ЛьвДУВС, 2020.

180 с.

11. *Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей*. Навч.-метод. посібник / К. Б. Левченко, О. А. Удалова, І. М. Трубавіна [та ін.]; заг. ред. К. Б. Левченко та О. А. Удалової. К.: Міленіум, 2005. 210 с.

12. *Запобігання торгівлі людьми в системі професійно-технічної освіти: оцінка ситуації* / за заг. ред. К. Б. Левченко, О.А. Удалової. Київ: Україна, 2008. 282 с.

13. *Інформаційно-просвітницька робота з протидії торгівлі людьми: Метод. рекомендації*. Н. Гусак, І. Романова. К.: Києво-Могилянська академія, 2011. 159 с.

14. Ковальчук О. В., Савицька В. А. Профілактика торгівлі людьми: реалії і перспективи. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського*

національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. 2018. Вип. 31. С. 133-142.

15. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_162.

16. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_858.

17. Красівська О. Міжнародний досвід протидії глобальній проблемі торгівлі людьми. Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. 2015. Вип. 37. Ч. 3. С. 82-89.

18. Криміналістика: навч. посіб. / за ред. С. В. Пряхіна. Київ: Атіка, 2012. 496 с.

19. Левченко К. Б., Ковальчук Л. Г., Удалова О. А. та ін. Соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей: навч.-метод. посіб. Київ: «Агентство «Україна», 2011. 292 с.

20. Методичні рекомендації щодо обміну інформацією та перенаправлення осіб, які постраждали від торгівлі людьми, між регіональними підрозділами Міністерства соціальної політики та Національної поліції України. К.: 2015. 56 с.

21. Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею білими рабниками, від 4 травня 1910 р. URL: <http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/whiteslavetraffic1910.html>.

22. Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею жінками і дітьми від 30 вересня 1921 р. URL: <http://www.levchenycki.net/pravo/razdel5/nim7/31791.html>.

23. Міжнародний договір про боротьбу з торгівлею білими рабниками від 18 травня 1904 р. URL: <http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/whiteslavetraffic1904.html>.

24. Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда Україна» – Режим доступу: <http://www.lastrada.org.ua>

25. Мінсоцполітики відзвітувалося ГРЕТА про проведені у 2019 році Урядом України заходи щодо протидії торгівлі людьми. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/18685.html> (дата звернення 23.07.2023).

26. Монастирьова Є. Діяльність міжнародних неурядових організацій із протидії торгівлі людьми. Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політолог. науки. 2018. Вип. 16. С. 30–173.

27. Не зізнання, а докази – іноземні експерти про механізм процесуального інтерв'ю. URL: <https://www.irf.ua/investigative-interviewing/>.

28. Нелегальна міграція та торгівля жінками у міжнародно-правовому контексті / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – Київ. – 2001. – 512 с.

29. Організація повернення постраждалих від торгівлі людьми з-за кордону: питання правового регулювання та право реалізації: методичні рекомендації / В. Д. Людвік, О. О. Мислива, Л. А. Філянina. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. 71 с.

30. Орел Ю. С. Актуальні проблеми боротьби з торгівлею людьми в Україні. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2014. № 1 (32). С. 41–44.

31. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми : 7 клас / наук. кер та ред. І. Д. Звереві та Ж. В. Петрочко. К. : Основа, 2012. 188 с.

32. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-p#Text>

33. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 р. № 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2012-%D0%BF>

34. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

35. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>

36. Протидія торгівлі дітьми та комерційній сексуальній експлуатації дітей: основні положення міжнародного та національного законодавства / заг. ред. К. Б. Левченко. К., 2006. 48 с.

37. Протидія торгівлі людьми: навч.-метод. посіб. / Н. Гусак [та ін.]; за ред. Т. Семініна; Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.». ІІІК соц. Роботи ім. В. І. Полтавця. К.: Києво-Могилянська академія, 2008. 166 с.

38. Протидія торгівлі людьми: збірник нормативно-правових актів. К., 2016. 196 с.

39. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 р.
URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_791.

40. Процесуальне інтерв'ю в кримінальних справах. Навчальні матеріали СТИ 1/2017. URL: https://cti2024.org/content/images/CTITraining_Tool_1_UKR.pdf.

41. Самороков В. О. Торговля людьми: кримінально-правовий аспект. Young Scientist. 2017. № 5.1 (45.1). С. 113–118.

42. Секс на виживання» і трудова експлуатація: у МСМ розповіли про випадки торгівлі людьми під час війни. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/human-trafficking-idp-iom-ukraine/32679705.html>

43. Соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей: навч.-метод. посіб. / К. Б. Левченко, Л. Т. Ковальчук О. А. Удалової. К.: [«Агентство “Україна”»], 2011. 292 с.

44. Стандарт надання послуг із соціальної профілактики торгівлі людьми. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1327-13#Text>

45. Столяренко О. О., Галайко Н. В. Профілактичні заходи протидії торгівлі людьми. Сучасні механізми протидії торгівлі людьми: збірник тез

Міжнародної науково-практичної конференції (4 грудня 2020 року) / упор. Г. Я. Савчин, У. О. Цимрць. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 180 с.

46. Торгівля людьми в Україні: оцінка заходів, спрямованих на протидію. ЮНІСЕФ, ОБСЄ, АМР США, Британська Рада. Київ. 2004. 248 с.

47. Торгівля людьми: як Україна протидіє їй. URL: www.radiosvoboda.org/a/tornivlia-ljudny-ukrajina/29538761.html

48. Чернякова А. В. Партнерська взаємодія волонтерів вищого навчального закладу і громадських організацій у сфері протидії торгівлі людьми: Навч.-метод. посіб. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. 92 с.

49. Чігер В. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми. Кримінальне право. 2019. № 5. С. 266–269.

50. Чумак В.В. Зарубіжний досвід протидії торгівлі людьми (на прикладі країн Балтії) URL:

<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c50a9c89-6fa5-4b8e-a9e8-324388278396/content>

51. Proposal for a COUNCIL RECOMMENDATION on Key Competences for Life Long Learning. URL:

<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5464-2018-ADD-2/EN/pdf>

52. Reference Guide on Protecting the Rights of Child Victims of Trafficking in Europe. UN Children's Fund (UNICEF). 2006. 202 p. URL:

<https://www.refworld.org/docid/49907af7d.html>

53. Richmond John Cotton 2019 TIP Report Calls on Governments to Dispel Misperceptions About Human Trafficking and Movement. URL:

www.state.gov/2019-tip-report-calls-on-governments-to-dispel-misperceptions-about-human-trafficking-and-movement

54. Richmond John Cotton 2020 TIP Report Celebrates 20 Years in the Fight to End Human Trafficking, JULY 30, 2020. URL: [www.state.gov/2020-](http://www.state.gov/2020-tip-report-celebrates-20-years-in-the-fight-to-end-human-trafficking)

[tip-report-celebrates-20-years-in-the-fight-to-end-human-trafficking](http://www.state.gov/2020-tip-report-celebrates-20-years-in-the-fight-to-end-human-trafficking)

55. Toolkit to Combat Trafficking in Persons. Global Programme against Trafficking in Human Beings. United nations office on drugs and crime, Vienna;

New York: United Nations publication, 2006. 233 p. URL:

<https://www.unodc.org/pdf/Trafficking/toolkit/Oct06.pdf>

56. US Department of State. Trafficking in Persons Report. – Режим

доступу: <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2006>

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ДОДАТКИ
Додаток А
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
№ 1/6355-22 від 14 червня 2022 року

Департаменти (управління) освіти і науки обласних, Київської міської
(військово-цивільних) державних
Про Рекомендації щодо усунення ризиків

торгівлі людьми у зв'язку з війною

в Україні та гуманітарною кризою
Шановні колеги!

Міністерство освіти і науки України надсилає для використання в роботі
Рекомендації щодо усунення ризиків торгівлі людьми у зв'язку з війною в
Україні та гуманітарною кризою, які розроблено групою експертів Ради
Європи з протидії торгівлі людьми (GRETA).

Зміст рекомендацій просимо довести до відома керівників органів
управління освітою різного рівня, керівників і педагогічних працівників
закладів освіти та інших учасників освітнього процесу, а також передбачити у
планах роботи закладів освіти у 2022/2023 навчальному році заходи щодо
запобігання торгівлі людьми.

Довідково: лист МОН від 25.03.2022 №1/3663-22 «Щодо запобігання
торгівлі людьми в умовах воєнної агресії»

Група експертів з питань протидії торгівлі людьми (GRETA)
Рекомендації щодо усунення ризиків торгівлі людьми у зв'язку з війною в
Україні та гуманітарною кризою

ВСТУП

Відповідно до Конвенції Ради Європи 2005 року про протидію торгівлі людьми (надалі – «Конвенція») держави-учасниці зобов'язані вживати заходів для запобігання торгівлі людьми та боротьби з нею навіть за виняткових обставин, таких як війна та надзвичайні ситуації.

Понад п'ять мільйонів людей були змушені залишити Україну в перші два місяці війни, шукаючи притулку в сусідніх країнах та всій Європі. За оцінками, 90% з них – жінки та діти. Крім того, понад 7,7 мільйона людей стали внутрішньо переміщеними особами (Джерела: УВКБ ООН та МОМ).

Таке безпрецедентне переміщення людей кидає неабиякі матеріально-технічні виклики державним установам та організаціям допомоги, зокрема у країнах, що межують з Україною.

Передові організації громадянського суспільства, спеціалізовані НУО та журналісти швидко забили тривогу через підозрілі випадки торгівлі людьми серед населення, яке втікає з України.

17 березня 2022 року Група експертів Ради Європи з питань протидії торгівлі людьми (GRETA) закликала держав-учасниць вжити термінових заходів для захисту людей, які втікають з України, від ризику торгівлі людьми,

і нагадала про підвищену уразливість внутрішньо переміщених осіб до торгівлі людьми. Імовірні жертви торгівлі людьми серед біженців з України вже були виявлені в кількох державах, і є повідомлення про проведення

розслідувань. Для ефективного запобігання торгівлі людьми потрібні більш активні заходи, враховуючи безпрецедентне прибуття людей, які потребують захисту.

У цьому контексті GRETA прийняла рішення випустити Рекомендації щодо усунення ризиків торгівлі людьми у зв'язку з війною в Україні та гуманітарною кризою. Їхня мета полягає у наданні практичних порад, щоб

допомогти державам-учасницям забезпечити обізнаність державних установ, НУО, приватного сектору та широкої громадськості про ризики торгівлі людьми для різних форм експлуатації в їхніх стосунках з людьми, які тікають

від війни в Україні, а також про способи надання підтримки для мінімізації таких ризиків. Щоб забезпечити швидкі результати, Рекомендації зосереджуються на заходах, які можуть бути реалізовані швидко та без потреби у законодавчих реформах чи структурних змінах.

Рекомендації охоплюють широке коло питань, таких як реєстрація та безпечні маршрути, негайна допомога та інтеграція, інформування та підвищення обізнаності, виявлення потенційних жертв і торговців людьми, уразливих груп, а також співробітництво, координація та збір даних. Вони ґрунтуються на попередній роботі GRETA, зокрема Рекомендаціях щодо права жертв торгівлі людьми та осіб, яким загрожує ризик торгівлі людьми, на міжнародний захист, і доповнюють рекомендації, видані іншими міжнародними суб'єктами, такими як Спеціальний представник та координатор ОБСЄ з боротьби з торгівлею людьми. Оскільки метою цих Рекомендацій є зосередження уваги на превентивних заходах, вони не є вичерпними і не охоплюють питання, пов'язані, наприклад, з доступом до правосуддя для жертв торгівлі людьми.

GRETA підкреслює, що ризики торгівлі людьми у зв'язку із збройним конфліктом, не обмежуються ані війною в Україні, ані громадянами України.

Тому рекомендовані заходи, які містяться в цих Рекомендаціях, мають застосовуватися в контексті будь-якого збройного конфлікту та приносити користь усім людям, незалежно від їх громадянства. Важливі виклики, спричинені війною в Україні, мають стати можливістю для розробки та впровадження державами-учасницями комплексних стратегій для більш ефективного усунення ризиків торгівлі людьми, з якими стикаються всі люди, які шукають міжнародного захисту, з дотриманням підходу, який ґрунтується на правах людини та орієнтований на жертву.

РЕЄСТРАЦІЯ ТА БЕЗПЕЧНІ МІГРАЦІЙНІ МАРШРУТИ

Відповідно до статті 5 Конвенції держави-учасниці зобов'язані розробляти та/або зміцнювати політики та програми для запобігання торгівлі

людьми, а також вживати заходів для забезпечення законної міграції. Крім того, у статті 7 визначається, що без шкоди для міжнародних зобов'язань щодо вільного переміщення осіб держави-учасниці повинні посилювати, наскільки це можливо, такий прикордонний контроль, який може бути необхідним для запобігання та виявлення випадків торгівлі людьми. Реєстрація всіх осіб, які шукають міжнародного захисту у зв'язку з війною в Україні, а також встановлення безпечних і законних маршрутів для їх в'їзду у країну та подальшого подорожування мають вирішальне значення для запобігання торгівлі людьми і залишаються основною відповідальністю держав-учасниць.

Ефективна реєстрація забезпечує, що всі особи будуть відомі національним органам влади та їм буде швидко запропоновані належний захист і допомога. Це також допомагає виявити на ранній стадії осіб, яким загрожує високий ризик торгівлі людьми або які мають особливі потреби.

Рекомендовані заходи:

Виділити достатні людські, фінансові та матеріальні ресурси для забезпечення ефективної та своєчасної реєстрації всіх новоприбулих осіб, які втікають від конфлікту в Україні.

Забезпечити реєстрацію всіх осіб, у тому числі тих, у кого немає документів, що підтверджують особу чи останнє місце проживання в Україні, у країні першого в'їзду, та гарантувати безперервність системи реєстрації у країнах транзиту та призначення. Якщо діти подорожують разом із дорослими, з якими вони не мають родинних відносин, або якщо є сумніви щодо відносин між дитиною та дорослими, які її супроводжують, органи, відповідальні за реєстрацію, повинні окремо провести бесіду з дитиною та провести необхідні перевірки.

Збирати всю відповідну інформацію під час процесу реєстрації відповідно до правил конфіденційності та захисту даних, зокрема контактну інформацію та відомості про місце(-я) перебування зареєстрованої особи, а також її згоду на те, що національні органи влади можуть зв'язатися з нею пізніше.

Оцінити уразливість осіб, які тікають з України, на якому ранньому етапі процесу реєстрації за допомогою показників, адаптованих до поточної ситуації, з урахуванням того, що Україна залишається країною походження жертв торгівлі людьми для різних форм експлуатації.

З метою запобігання та стримування злочинів збільшити присутність підготовлених правоохоронців, у тому числі зі спеціалізованих підрозділів по боротьбі з торгівлею людьми, на пунктах перетину кордону, залізничних станціях та автовокзалах, а також здійснювати відеоспостереження та перевірки особи.

Встановлювати офіційні та безпечні маршрути для людей, які шукають притулку, як під час перетину кордонів, так і на території приймаючих країн, за допомогою активних заходів.

ІНФОРМУВАННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ОБІЗНАНОСТІ

Відповідно до статті 5 Конвенції зобов'язання щодо ефективного запобігання торгівлі людьми передбачає інформаційні кампанії, кампанії з підвищення обізнаності та освітні кампанії, зокрема для осіб, уразливих до торгівлі людьми. Стаття 6 також зобов'язує держав-учасниць вживати та посилювати заходи для зниження попиту, який сприяє експлуатації. Надання інформації особам, які тікають з України, на якому ранньому етапі про їхні права, послуги підтримки та можливості працевлаштування, а також підвищення обізнаності серед них про ризики експлуатації в різних секторах економіки, включаючи сексуальну експлуатацію, є надзвичайно важливим, особливо з огляду на широке поширення дезінформації.